

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Osallisuusmalli Keravan varhaiskasvatuksen kehittämiseen

Osallisuuden ydin on vuorovaikutuksessa

Tarja Haapsaari ja Jaana Samhoud

2018 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Osallisuusmalli Keravan varhaiskasvatuksen kehittämiseen

Osallisuuden ydin on vuorovaikutuksessa

Tarja Haapsaari ja Jaana Samhoud
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2018

Tarja Haapsaari ja Jaana Samhoud

Osallisuusmalli Keravan varhaiskasvatuksen kehittämiseen - osallisuuden ydin on vuorovaikutuksessa

Vuosi 2018 Sivumäärä 67

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvattajien näkökulmasta alle kouluikäisten lasten osallisuutta päiväkodin arjessa. Yhteistyökumppanimme oli Keravan kaupungin kasvatus- ja opetuksen toimiala ja heidän Osallisuus -hanke 0-25 -vuotiaille. Tavoitteena oli lisätä Keravan varhaiskasvatuksessa tietoisuutta lasten osallisuudesta ja sen vahvistamisesta. Kehittämistehtävänä oli koota malli lapsen osallisuuden vahvistamisesta varhaiskasvattajien toiminnassa.

Opinnäytetyön tavoitteena oli tarkastella Keravan varhaiskasvattajien näkemyksiä lapsen osallisuudesta ja jakaa tietoa osallisuudesta eri varhaiskasvattajien kesken. Opinnäytetyössä tarkasteltiin myös miten varhaiskasvattajat mahdollistavat ja tukevat lasten osallisuutta varhaiskasvatuksen arjen toiminnoissa.

Opinnäytetyö oli laadullinen tutkimus. Tutkimusaineisto kerättiin teemahaastattelemalla varhaiskasvattajia Learning cafe -menetelmällä Keravan varhaiskasvatuksen koulutuspäivillä "Osallisuus" -työpajassa. Työpajaan osallistui 28 varhaiskasvattajaa.

Opinnäytetyön tulosten perusteella voidaan todeta, että vaikka varhaiskasvatuksen arkea leimaa kiireisyys ja muuttuvuus, varhaiskasvattajat pystyvät omalla toiminnallaan tukemaan lasten osallisuutta. Lasten osallisuutta tuetaan lapsilähtöisellä työotteella, kuuntelemalla, ottamalla huomioon lasten tarpeita, mielipiteitä ja kiinnostuksen kohteita sekä keskustelemalla heidän kanssaan. Heidän toimijuuttaan vahvistetaan esimerkiksi tukemalla omatoimisuutta erilaisissa arjen toiminnoissa ja ottamalla lapset mukaan toiminnan jokaiseen vaiheeseen sekä tarjoamalla lapselle ominaisia tapoja toimia. Tuloksista ilmeni, että kasvattajan roolilla ja asenteilla on suuri merkitys lasten osallisuuden tukemisessä. Tuloksissa korostuivat kasvattajan luoma ilmapiiri ja vuorovaikutuksen laatu osallisuuden mahdollistajana ja tukijana.

Asiasanat: Lapsen osallisuus, toimijuus, varhaiskasvatus, lapsen kasvu ja kehitys

Tarja Haapsaari ja Jaana Samhoud

A participation model to develop early childhood education for the city of Kerava - Interaction is the core of participation

Year	2018	Pages	67
------	------	-------	----

The purpose of this Bachelor's thesis was to explore how kindergarten educators can support the participation of children in their daily routines. The thesis was conducted in collaboration with the city of Kerava's department of pedagogy and teaching and their "Osallisuus" ("Participation") program for ages of 0 - 25 years. The main focus was to increase knowledge of participation within early childhood education and care and to strengthen the application of this in their operations. The development task was to create a children's participation model for kindergarten educators.

The aim of the thesis was to explore the views and opinions of Kerava's kindergarten educators on children's participation and to share this information between educators. In addition, it was researched how kindergarten educators enable and support children's participation in their daily routines.

The thesis was conducted as qualitative research. The research data was collected with thematic interviews using "Learning cafe" methods for kindergarten educators in Kerava's education days in a "Osallisuus" workshop. In all 28 kindergarten educators attended the workshop.

The results of the thesis show that although the routines of childhood education are characterised by constant changes and rush, the educators can support children's participation by their own actions. Participation of children is supported by listening to them, taking their needs, opinions and interests into consideration and discussing with them. Their agencies are encouraged by supporting their independence in daily routines, by involving them in every step of the activities and providing them with suitable ways to work. In addition, the results show that educators' roles and attitudes have a major effect in supporting children's participation. The results also emphasize the importance of the atmosphere and quality of interactions created by the educators in supporting children's participation.

Keywords: Children participation, agency, early childhood education and care, children's growth and development

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Keravan Osallisuus- hankkeen lähtökohdat ja tavoitteet	7
3	Osallisuus	9
3.1	Näkökulmia varhaiskasvatuksen osallisuuteen	10
3.2	Tutkimuksia varhaiskasvatuksen osallisuudesta	13
3.3	Osallisuuden mallit	17
3.3.1	Osallisuus Shierin osallisuuden polun mukaan	17
3.3.2	Seitsemän näkökulmaa lasten osallisuuteen Francis & Lorenzon mukaan ..	19
4	Varhaiskasvatus	21
4.1	Lapsen kasvun ja kehityksen tunteminen osallisuuden tukemisessa	22
4.2	Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma	23
4.3	Lapsi aktiivisena toimijana	27
4.4	Ekologinen teoria osallisuuden taustalla	28
5	Opinnäytetyöprosessin kuvaus ja osallisuustyöpajan tavoitteet	29
5.1	Osallisuustyöpajan arviointi	30
6	Tutkimuksen tavoite ja tutkimustapa	32
6.1	Tutkimusmenetelmä	32
6.2	Learning Café- menetelmä	33
6.3	Tutkimustulokset	34
6.3.1	Lasten osallisuutta tukevat toimintatavat ja menetelmät arjessa	35
6.3.2	Lasten osallisuuteen vaikuttavat tekijät	38
6.3.3	Kasvattajan rooli ja vuorovaikutus	39
7	Johtopäätökset	40
8	Osallisuuden malli	44
8.1	Mallin selventäminen	45
8.2	Esimerkkejä mallin kehällä olevista teksteistä	46
9	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	52
10	Pohdinta	53
10.1	Opinnäytetyöprosessin arviointi	55
	Lähteet	57
	Kuviot	62
	Taulukot	62
	Liitteet	63

1 Johdanto

Osallisuus on ajankohtainen aihe varhaiskasvatuksessa, koska uudistetut varhaiskasvatussuunnitelman perusteet korostavat lasten osallisuutta.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita ja esiopetuksen opetussuunnitelman perusteita on uudistettu sekä valtakunnallisesti että kuntatasolla. Opetushallitus julkaisi uudet valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet lokakuussa 2016. Uudet paikalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet otettiin käyttöön elokuussa 2017.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet eivät enää ole vain suositus vaan kansallinen normi. Ne velvoittavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä sitoutumaan varhaiskasvatukseen sekä perusteiden arvoperustan, tavoitteiden ja sisältöjen mukaiseen toimintaan koko varhaiskasvatuksen kentällä. Varhaiskasvatustalain (2015) on päivitetty lasten osallisuuden osalta, koska päivähoitolaissa (1973) ei ollut varsinaisia osallisuutta ja vaikuttamista koskevia säännöksiä. Uuteen varhaiskasvatustalainiin lisättiin yleissäännös osallisuudesta ja vaikuttamisesta. Osallisuutta ja vaikuttamista käsitellään sekä lapsen että lapsen huoltajien kannalta.

Koska varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat nostavat esiin lasten osallisuuden, varhaiskasvattajilla on velvollisuus mahdollistaa lasten osallisuuden toteutuminen joka päivä erilaisissa arjen tilanteissa. Mielestämme on ensiarvoisen tärkeää, että varhaiskasvattajat pysähtyvät pohtimaan omaa rooliaan ja toimintatapojaan lasten osallisuutta edistäviksi.

Valitsimme opinnäytetyömme aiheeksi osallisuuden, sen ajankohtaisuuden vuoksi ja koska lasten osallisuuden mahdollistaminen on meidän tulevan lastentarhanopettajan työmme pedagoginen ydin. Opinnäytetyömme lähestyy osallisuutta varhaiskasvattajan näkökulmasta. Keskitymme varhaiskasvattajan rooliin osallisuuden tukijana.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää varhaiskasvattajien näkökulmasta alle kouluikäisten lasten osallisuutta päiväkodin arjessa. Tavoitteena oli luoda osallisuuden malli lasten osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä Keravan varhaiskasvattajille ja näin kehittää varhaiskasvatustyötä ja varhaiskasvatuksen laatua. Opinnäytetyön toteutus tapahtui yhteistyössä Keravan kasvatus ja opetustoimen kanssa osallisuus- hankkeessa.

Opinnäytetyömme tarkoitus oli kartoittaa Keravalla varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuuden vahvistajina ja mahdollistajina. Tutkimuskysymykset olivat: Miten varhaiskasvattajien mielestä voidaan vahvistaa lasten osallisuutta päiväkotiarjessa? Mitkä asiat varhaiskasvattajien mielestä vaikuttavat osallisuuden vahvistamiseen? Millainen on varhaiskasvattajan rooli ja vastuu?

2 Keravan Osallisuus- hankkeen lähtökohdat ja tavoitteet

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanin löysimme Laurean projektitorilta. Opinnäytetyömme toimeksiantaja oli Keravan kaupungin kasvatus- ja opetustoimi ja heidän osallisuus- hanke 0-25 -vuotiaille. Opinnäytetyömme yhteyshenkilöinä olivat Keravan kaupungin kasvatuksen ja opetuksen suunnittelija sekä erään päiväkodin johtaja. Kiinnostuksemme lapsen osallisuus aiheeseen ja Keravan kaupungin Osallisuus -hankkeeseen heräsi sen ajankohtaisuuden vuoksi. Olemme toimineet varhaiskasvatuksessa kasvattajina useamman vuoden ajan ja koimme, että tästä olisi hyötyä myös ammatillisesti tulevana sosionomeina ja lastentarhanopettajina.

Keravan osallisuus- hankkeelle oli myönnetty hankerahaa opetus- ja kulttuuriministeriöstä. Keravan kaupunki sai valtion erityisavustusta esi- ja perusopetuksen toimintakulttuurin kehittämiseen vastaamaan tulevaisuuden vaatimuksia. Avustus oli kohdennettu esi- ja perusopetuksen sisällöllisten ja pedagogisten ratkaisujen kehittämiseen, liittyen opettajien ja pedagogisten ICT-tukihenkilöiden yhteistyön tiivistämiseen ja pedagogisten ICT-tukihenkilöiden työn laajentamiseen, oppimaan oppimisen vahvistamiseen, oppimismotivaation kasvattamiseen ja koulupudokkuuden ehkäisemiseen, koulun toimintakulttuurin vahvistamiseen edistämällä oppilaiden osallisuutta ja tukemalla oppilaskuntien toimintaa, kodin ja koulun välistä yhteistyötä sekä työrauhaa ja koulu yhteisön hyvinvointia. (Asiakirja. Valtion erityisavustus esi- ja perusopetuksen toimintakulttuurin kehittämiseen vastaamaan tulevaisuuden vaatimuksia).

Keravan kaupungin osallisuus- hankkeen tarkoituksena oli lisätä ja vahvistaa lasten ja nuorten osallisuutta sekä vaikuttamismahdollisuutta heitä koskeviin asioihin ja heidän oman elinympäristönsä muotoutumiseen. Lähiympäristöön kuuluvat muun muassa päiväkodit, leikkikentät, koulut ja liikunta-alueet. Hankkeen lähtökohdat perustuvat Keravalla tehtyyn lapsi- ja nuorisopoliittisen ohjelman päivitykseen lukuvuoden 2014 -2015 aikana, jonka yhteydessä oli toteutettu työpajoja, joissa lapset ja nuoret sekä heidän kanssaan työskentelevät, eri aloja edustavat aikuiset olivat pohtineet mitkä lapsiin ja nuoriin liittyvät asiat olivat Keravan kaupungissa hyvin ja mitkä vaativat kehittämistä. Lisäksi huoltajille oli toteutettu samoihin teemoihin liittyvä kysely. Vastauksista ilmeni, että Keravalta puuttui kaupunkikohtainen lasten ja nuorten vaikuttamisen ja osallisuuden malli, jonka kehittämisen kaupunki halusi aloittaa. Syksyllä 2014 toteutettiin ensimmäisen kerran Keravan koululaisvaltuusto, jossa ala- ja yläkoulujen oppilasedustajat saivat esittää kysymyksiä kaupunginjohtajalle sekä kaupungin eri toimialojen edustajille (Keravan kaupungin hankesuunnitelma.)

Keravalla on tehty ennen opetussuunnitelmatyön aloittamista Keravan kaupungin perusopetuksen arviointitutkimus, jossa arvioitiin Keravan opetussuunnitelmajärjestelmän ja pedagogiikan toimivuutta. Tutkimustuloksista saatiin lähtötiedot koulujen toimintakulttuurin kehittämiseen. Tutkimuksen tulokset on julkaistu nimellä " Opetussuunnitelmajärjestelmän ja

pedagogiikan toimivuus Keravan kaupungin perusopetuksen arviointitutkimus" (Keravan kaupungin hankesuunnitelma).

Hankkeen tavoitteena oli kehittää esiopetusyksiköiden ja koulujen toimintakulttuuria uusien opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti oppilaiden osallisuutta edistävämmäksi, ihmisoikeuksia toteuttavaksi ja demokraattisemmaksi. Tavoitteena oli myös koulun toimintakulttuurin vahvistaminen edistämällä oppilaiden osallisuutta ja tukemalla oppilaskuntien toimintaa, kodin ja koulun välistä yhteistyötä sekä työrauhaa ja koulu yhteisön työhyvinvointia.

Hankkeen tavoitteena oli järjestää alueellisia koulutuksia, joilla pyrittiin vahvistamaan opettajien demokratiakasvatustaitoja. Sitä kautta oppilaiden osallisuus omaan oppimiseensa kasvaisi. Tarkoituksena oli kehittää myös oppilaskuntatoiminnan ohjaajien ohjaustaitoja. Keravan perusopetuksen koulujen oppilaskuntien ja niiden hallitusten toimintaa kehitettiin työstämällä lasten ja nuorten osallisuuden mallia opettajien, oppilaiden, Keravan nuorisotoimen sekä Nuorisovaltuuston edustajien kanssa. Keravan perusopetuksen koulujen oppilaskuntien ja niiden hallitusten toimintaa kehitettiin työstämällä kaupunkikohtainen lasten ja nuorten osallisuuden malli yhteistyössä opettajien, oppilaiden, vanhempainyhdistysten edustajan, Keravan nuorisotoimen sekä Nuorisovaltuuston edustajien kanssa. Koululaisvaltuusto pyrittiin vakiinnuttamaan yhdeksi osallisuuden mallin osa-alueeksi. Tätä kehittämistyötä koordinoi kasvatus- ja opetuksen toimiala. Työryhmään kuului kasvatus- ja opetuksen toimialan edustajia varhaiskasvatuksesta ja perusopetuksesta: nuorisotoimen edustaja, nuorisovaltuuston edustajia, oppilaskuntien edustajia, oppilaskuntia ohjaavien opettajien edustaja, esiopetuksen edustaja päiväkodin johtaja tai esiopettaja, vanhempainyhdistysten edustaja. (Keravan kaupungin hankesuunnitelma.)

Hankkeen aikana laadittavan kaupunkikohtaisen osallisuuden mallin käyttöönotto lisäisi lasten ja nuorten osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia omaan asuin- ja toimintaympäristöönsä. (Keravan kaupungin hankesuunnitelma.) Keravalla osallisuus- hanke aloitettiin tutustumiskäynneillä Hämeenlinnaan, Tampereelle ja Vantaalle, joissa oli jo käytössä toimiva kaupunkikohtainen lasten ja nuorten osallisuuden malli. Tämän jälkeen ryhmä laati esityksen kaupunkikohtaisesta osallisuuden mallista.

Hankkeen tarkoitus Keravan varhaiskasvatuksen osalta oli kehittää toimintakulttuuria osallisuutta tukevammaksi. Osallisuutta lisättiin muun muassa järjestämällä lastenkokouksia ja laatimalla kehittämissuunnitelmia. Kehittämissuunnitelmiin kuuluivat toteutus, arviointi ja lasten näkökulma. (Keravan kaupungin -hankesuunnitelma.)

Meidän osuutemme hankkeessa oli hyvin pieni ja keskittyi nimenomaan varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Tavoitteemme osallisuus- hankkeessa oli selvittää varhaiskasvattajien näkemyksiä alle kouluikäisten lasten osallisuudesta päiväkodin arjessa. Tavoitteena oli luoda

osallisuuden malli lasten osallisuuteen vaikuttavista tekijöistä Keravan varhaiskasvattajille ja näin kehittää varhaiskasvatustyötä ja varhaiskasvatuksen laatua. Kehittämämme mallin tarkoitus oli tukea kaupunkikohtaisen mallin syntymistä. Opinnäytetyömme tarkoitus oli kartoittaa Keravalla varhaiskasvattajien näkemyksiä osallisuuden vahvistajina ja mahdollistajina. Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä varhaiskasvattajille tietoisuutta lapsen osallisuudesta ja sen tukemisesta, sekä kehittää yhdessä Keravan varhaiskasvattajien kanssa osallisuutta vahvistavia toimintatapoja. Toimimme syksyllä 2016 Keravan kaupungin varhaiskasvatuksen koulutuspäivillä osallisuustyöpajan kouluttajina.

3 Osallisuus

YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa vuodelta 1989 määritellään osallisuus yhdeksi kolmesta oikeuksien ryhmästä, johon lapsella on oikeus ja jota aikuisella on siis velvollisuus suojella. Nämä ryhmät ovat oikeus suojaan ja turvaan (protection), oikeus saada tasa-arvoinen osa yhteiskunnan voimavaroista (provision) sekä oikeus ilmaista itseään ja olla osallinen itseä koskevassa päätöksenteossa (participation). Osallisuus mainitaan kaikkiaan kuudessa eri artiklassa yleissopimuksessa. Oikeudet osallisuuteen käsittelevät lapsen identiteetin kehittymistä, autonomiaa, valinnan vapautta ja osallistumista itseään koskevaan päätöksentekoon. Niiden tulisi toteutua lapsen kaikilla elämänalueilla, myös kodin ulkopuolisessa kasvatuksessa jo pienestä pitäen. (Venninen ym. 2010, 5.)

Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991, 12. artiklan mukaan oikeus osallisuuteen on yksi perusoikeuksista. Tästä johtuen lasten huomioiminen on nähty niin tärkeäksi, että julkisen vallan käyttäjät on veloitettu takaamaan lapsille mahdollisuus osallistua ja ilmaista mielipiteensä kaikissa heitä koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Suomi kuuluu myös tämän sopimuksen piiriin ja kansallinen lainsäädäntömme velvoittaa lasten huomioimisen. Monilla yhteiskunnan alueilla onkin luotu osallistumiseen käytännön rakenteita. (Oranen 2008, 7).

Osallisuuden käsite liittyy yhteisöön osallistumiseen ja siinä osallisena olemiseen. Sosiaalinen osallisuus tuottaa ihmisille hyvinvointia ja terveyttä, koska osallisuus luo mielekästä merkitystä elämään. (THL 2015). THL:n julkaisun; mitä osallisuus on mukaan osallisuus on liittymistä, suhteissa olemista, kuulumista ja yhteisyyttä. Osallisuus on myös yhteensopivuutta ja mukaan ottamista. Osallisuus nähdään myös osallistumisena ja siihen liittyen vaikuttamisena ja demokratiana. Osallisuus on kuulumista sellaiseen kokonaisuuteen, jossa pystyy liittymään erilaisiin hyvinvoinnin lähteisiin ja elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on vaikuttamista oman elämänsä kulkuun, mahdollisuuksiin, toimintoihin, palveluihin ja joihinkin yhteisiin asioihin. Osallisuus ilmenee päätösvaltana omassa elämässä, mahdollisuutena säädellä olemisiaan ja tekemisiään. Se ilmenee toimintaympäristönä, joka on ymmärrettävä, hallittava ja ennakoitava. Osallisuus ilmenee myös vaikuttamisen prosesseissa, joissa pystyy vaikuttamaan itsen ulkopuolelle

esimerkiksi ryhmissä, palveluissa, asuinympäristössä tai laajemmin yhteiskunnassa. Paikallisesti osallisuus ilmenee, kun pystyy panostamaan yhteiseen hyvään, osallistumaan merkityksellisyyden luomiseen ja kokemiseen sekä liittymään vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari, Keto-Tokoi 2017, 5.)

Osallisuuden rakentumisen edellytys on, että yhteisö ottaa huomioon jäsenensä ja jäseniltä odotetaan aktiivista mukaan tulemistä. Vaikuttaminen asioihin on mahdollista, jos jäsenet pääsevät mukaan käsittelemään asioita ja saavat tietoa. Vastavuoroisuus on olennaista tämän mahdollistamiseksi. Osallisuus on myös oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista ja mahdollisuuksista vaikuttaa yhteisöjen toimintaan ilmaisemalla mielipiteensä niistä. (Bardy 2009,117.)

Bardy, Salmi & Heino (2001,125) toteavat, että osallistuminen on perheen, suvun, oman asuinalueen ja muiden elämänpiiriin kuuluvien yhteisöjen elämään ja toimintaan liittyvää. Osallistuminen antaa kasvavalle lapselle mahdollisuuden ymmärtää sitä, kuka minä olen, mihin minä kuulun ja miten minä elän. Osallisuus on ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta tärkeää. Keskeistä on myös, että yhteisön jäsenellä on mahdollisuus olla osallisena ja mukana asioiden käsittelyssä itselle merkittävissä asioissa. Osallistuminen mahdollistaa oppimisen yhdessä olemiseen ja elämiseen, siis kyse on yhdestä tärkeästä kasvun ja kehityksen perusedellytyksestä.

3.1 Näkökulmia varhaiskasvatuksen osallisuuteen

Osallisuuden käsite on moniulotteinen ja hajanainen riippuen siitä mistä näkökulmasta sitä tarkastellaan. Käytännössä osallisuus näyttäytyy epäselvänä. Turjan (2011) mukaan tämän taustalla lienee, että kasvattajien käsitykset osallisuudesta ovat hyvin subjektiivisia ja taustalta löytyy erilaisia tulkintoja lapsen tai lapsuuden perusolemuksesta, mitä lasten osallisuudella tarkoitetaan tai mitä sillä tavoitellaan. Turja (2011,25) toteaaakin, että monet kasvattajat päiväkodeissa kokevat, että lasten kuuleminen ja mukaan ottaminen vievät sekä resursseja että aikaa, jolloin osallisuutta mahdollistavaa toimintaa ei nähdä tärkeäksi lasten oppimisen tai hyvinvoinnin kannalta.

Osallisuus käsitteen monimuotoisuus on herättänyt ristiriitaista keskustelua siitä mitä kaikkea osallisuus tarkoittaa ja miten sitä toteutetaan varhaiskasvatuksen pedagogiikassa.

Kansainvälisten ja osittain kansallisten tutkimustuloksissa on korostettu pienten lasten osallisuutta käsitteenä, jossa lapsi nähdään pystyvänä ja taitavana toimijana. Tästä johtuen tutkimuksien mukaan pienten lasten osallisuus ilmenee hyvin idealistisena lapsen taitojen ja kompetenssien tarkasteluna. (Leinonen 2014,16-17.)

Osallisuus käsitteen määrittely on haastavaa, koska se liittyy kaikkeen lapsen toimintaan. Leinosen mukaan osallisuus voidaan jakaa varhaiskasvatuksessa kolmeen alakäsitteeseen;

osallisuus arjessa (perustoiminnot ja rutiinit, lapsi toimijana), osallisuus sosiaalisissa suhteissa ja ryhmätoiminnassa (vuorovaikutus ja tasa-arvoisuus) sekä osallisuus kokemuksena (henkilökohtainen kokemus, oma tunne osallisuudesta). Pienten lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa rakentuu erilaisissa jokapäiväisissä vuorovaikutustilanteissa, kohtaamisissa, valintatilanteissa ja yhteiseen toimintaan vaikuttamisessa. (Leinonen 2014, 18.)

Leinonen esittää myös kolme osallisuuden tarkastelutapaa, joita voidaan käyttää varhaiskasvatustyössä arjen ja käytäntöjen ohjaamiseen. Ensimmäinen on osallisuus työvälteenä, jossa tarkastellaan osallisuutta pedagogisten toimintatapojen kautta. Tässä tarkastelutavassa oppimisympäristö sen suunnittelu ja toteuttaminen nousee merkittävään rooliin. Toinen on osallisuus demokraattisena kasvatuksena, jossa pohditaan ideologioiden ja arvojen näkökulmaa. Demokraattisia arvoja sisältävä vuorovaikutus edellyttää kasvattajalta mm. avointen kysymysten esittämistä, vallan jakamista sekä toimintatapoja, jotka rohkaisevat lasta ilmaisemaan oman mielipiteensä ja osallistumaan. Kolmannessa tarkastelutavassa osallisuus nähdään sosiokulttuurisena oppimiskäsityksenä, jota avataan oppimiskäsitysten ja niiden vaikutusten kautta. (Leinonen 2014, 26, 30.)

Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa osallisuutta on avattu myös vaikuttamisen ja valintojen tekemisen kautta esimerkiksi mahdollisuus valita leikkejä tai äänestää ryhmän retkikohteesta. Ruotsalainen Nylander esittää tutkimuksessaan, että osallisuus on todellista kun lapsi osallistuu aktiivisena toimijana omaan oppimiseensa, jolloin oppiminen tarkoittaa lapsen tapaa kokea ja vaikuttaa ympäristöönsä ja kasvattaa ymmärrystä siitä. Lapsi tarvitsee aikuisia ja ikätovereitaan jakamaan näitä kokemuksiaan yhdessä. Varhaiskasvatuksen arjessa tätä voi kuvata lapsen aloitteeseen vastaamisena ja pysähtymisenä hetkeen, esimerkiksi kun lapsi pyytää kirjan lukemiseen tai kotileikkiin tai suunnitellun tuokion muuttamista lasten kiinnostuksen suuntaan. Lapselle tulee kokemus siitä, että arjen kiireessä aikuinen mahdollisti yhteisen kokemuksen ja piti sitä merkityksellisenä. Aikuisella on viime kädessä vastuu siitä, miten ja milloin reagoi lapsen aloitteiden ja toiminnan muutoksiin. (Leinonen 2014, 19.)

Turja (2016, 43) toteaa, että lapset rakentavat omaa ymmärrystään maailmasta ja erilaisista ilmiöistä yhdessä toisten kanssa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. He saavat vaikutteita fyysisestä, sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstään ja vaikuttavat myös omalla toiminnallaan siihen. Kasvatusta kuvataan usein lapsen ja kasvattajan välisenä valtasuhteena, joka tulee nähdä kaksisuuntaisena ja arjen vuorovaikutustilanteissa yhä uudelleen rakentuvana tilanteena. Osallisuus liittyy vahvasti yhteisöllisyyteen, johon tulisi liittyä lasten ja aikuisten tasavertaista toimintaa ja neuvottelua. Nykyään keskustelut lapsen yksilöllisyydestä ovat muuttumassa ryhmän jäsenyyttä ja yhteistoimintaa koskeviksi asioiksi. Lasten osallisuuden moniulotteisuus ilmenee toimintaprosessissa ja osallisuuden tunteessa. Lasten tulisi olla osallisena jokaisessa toimintaprosessin vaiheessa; ideointi, suunnittelu, päätöksenteko, toiminta ja arviointi.

Lapsen oma kokemus merkityksellisestä tilanteesta tai kohtaaminen arjessa, voidaan katsoa lapsen osallisuudeksi, eikä vain ylhäältä asetettu pelkkä osallistuminen toimintaan luo osallisuuden kokemusta. Kokemus osallisuudesta synnyttää lapsessa iloa ja innostuksen tunteita ja luo tilanteesta mielekkään oppimisen ja vuorovaikutustilanteen, johon lapsi sitoutuu intensiivisesti. Lapsen osallisuudelle on keskeistä tunnekokemus. (Turja 2016, 43.)

Myös Nivala ja Ryyänen (2013, 29-31) nostaa esiin tunnekokemuksen. Heidän mukaan sosiaalipedagoginen osallisuuden määritelmä nostaa esiin yhteistoiminnallisuuden, vuorovaikutuksen ja osallisuuden merkityksen lasten kasvulle ja kehitykselle. Osallisuuden tärkeä määrittäjä on lasten oma tunne, se kuinka he itse kokevat oman osallisuutensa. Lasten on tärkeää saada iloita siitä, että he ovat arvokkaita juuri sellaisina kuin ovat ja kokea olonsa turvalliseksi. Lasten kasvaessa osallisuuteen, he kasvavat myös yhteiskunnan toimijoiksi yhteisessä vuorovaikutuksessa. He kiinnostuvat ympäröivästä maailmasta ja osaavat arvioida ja kyseenalaistaa asioita. Lapsia ei voi osallistaa päiväkodin toimintaan, vaan heidän osallisuuden toteutumiselle luodaan mahdollisuuksia.

Osallisuus koostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista suunnitelmista, päätöksistä, ratkaisuksista, toimenpiteistä ja niiden perusteluista sekä mahdollisuuksista ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa näihin asioihin. Varhaiskasvatustilanne huomioi myös lasten osallisuuden varhaiskasvatuksessa toiminnan suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Varhaiskasvatustilanne velvoittaa vahvistamaan lasten ja perheiden osallisuutta ja vaikuttamista varhaiskasvatuksessa. Lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen varhaiskasvatusta. Osallisuus on yhdessä elämiseen liittyvä kokemus, tunne yhteenkuuluvuudesta. Lapsen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että hänellä on mahdollisuus tulla kuulluksi jokapäiväisissä leikeissään ja askareissaan sekä vaikuttaa ja osallistua yhteisönsä elämään. (Eskel & Marttila 2013, 78.)

Pienten lasten osallisuuden ilmenemisestä ja osallisuuden käsitteen määrittämiseen liittyviä ongelmia aiheuttaa aikaisemman kokemus- ja tutkimustiedon puute. Jos osallisuutta käsitetään liian laajasti valtautumisiksi ja aktiivisena kansalaisena toimimiseksi, ei toimintatapoja voida sellaisenaan siirtää varhaiskasvatukseen, koska pienen lapsen taidot ja tiedot yhteiskunnassa elämisestä ja siihen vaikuttamisesta ovat rajalliset. (Leinonen 2014, 18.)

Taaperoikäinen lapsi on osaava ja pystyvä toimija ja oman elämänsä asiantuntija. Alle 3-vuotiailla on monia tapoja, joilla pienimmätkin lapset tulevat kuulluksi ja nähdyksi ja saavat mahdollisuuden ilmaista itseään oppimisympäristöissä, joissa on lisätty valitsemisen mahdollisuuksia sekä mahdollisuuksia kiinnittyä vertaisvuorovaikutukseen oppimisvälineiden lelujen, pelien ja kädentaitojen edesauttavien materiaalien avulla. (Leinonen 2014, 18.)

Lasten sosiaalisista osallistumisista on tutkittu muun muassa 2-5-vuotiaiden lasten vapaan toiminnan aikana ja siinä on eroteltu kuusi erilaista luokkaa: toimettomuus, yksin

leikkiminen, osittain yksin leikkiminen, katseleminen, rinnakkain leikkiminen, osittainen yhdessä leikkiminen ja yhdessä leikkiminen. Näistä on oletettu osoittavan leikin kehittymisen vaiheita tai lapsille ominaista, hetkittäistä osallistumisen vaihtelua. "Lapsi ei tarvitse vuosia tai kuukausia siirtyäkseen yksin leikistä rinnakkain leikkimiseen ja siitä yhteisleikkiin, vaan kyse on minuuteista" (Niiranen, 1999, 239.)

Lapsen aloittaessa päiväkodissa ryhmä ottaa lapsen jäsenekseen ja lapsi liittyy ryhmään. Ryhmään liittymistä voidaan tukea esimerkiksi turvallisella ja hyväksyvällä ilmapiirillä ja ryhmäytymistä tukevalla toiminnalla. Lapsi saa alusta asti olla mukana toiminnan suunnittelussa ja vaikuttaa toimintaan. Lapsen kanssa keskustellaan toiminnan ja vaikuttamisen merkityksestä itselle ja ryhmälle ja näin lapsi oppii kantamaan siitä vastuuta oman kehityksensä ja ikätasonsa mukaan. Jotta lapset voisivat kokea osallisuutta, on tärkeää, että he ryhmään kuulumisen ja sen toimintaan osallistumisen lisäksi tuntevat kuuluvansa ryhmään. Tätä tukee tasa-arvoisuus, dialogisuus ja toiminnan vapaaehtoisuus. Kun lapset kokevat itsensä toimijoiksi ja osalliseksi omassa yhteisössään, he oppivat ja motivoituvat olemaan myös vanhempana osallisia omissa yhteisöissään ja tietävät olevansa tasa-arvoisia toimijoita muiden kanssa. (Nivala & Ryyänen 2013, 29-31.)

3.2 Tutkimuksia varhaiskasvatuksen osallisuudesta

Lasten osallisuus on kiinnostanut tutkijoita ja siitä on tehty erilaisia tutkimuksia eri toimialoille esimerkiksi päivähoitoon ja lastensuojeluun. Esittelemme Johanna Leinosen, Mikko Ojalan ja Tuulikki Vennisen (2010) VKK-Metrolle tekemään tutkimukseen lasten osallisuudesta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Perehdymme myös Stina Akolan (2007) pro gradu työhön lasten osallisuudesta päiväkodeissa Suomessa ja Saksassa. Viimeisenä Anna-Maija Puroilan väitöstutkimus liittyy päivähoiton laatuun.

Keväällä 2010 VKK-Metrossa tehtiin tutkimus lasten osallisuudesta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Venninen, Leinonen ja Ojala (2010) ovat tutkineet pääkaupunkiseudun päiväkotien työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuudesta ja sen mahdollistamisesta päivähoitossa. Tutkimukseen osallistui yhteensä 21 tutkimuspäiväkotiä, lähes 4000 kasvatushenkilöä. Tutkimuksessa oli käytetty sekä kvantitatiivista että kvalitatiivista tutkimusotetta. Vennisen, Leinosen ja Ojalan (2010) tutkimuksen "Parasta on kun yhteinen kokemus muuttuu yhteiseksi iloksi - Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa" tulosten perusteella lasten osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa ei eroa juurikaan toisistaan.

Tutkijat tarkastelivat lasten osallisuuden ilmenemistä, sekä aikuisten vaikutusta lasten osallisuuden tukijana. Lasten vaikuttamismahdollisuudet vaihtelivat kasvatushenkilöstön mukaan suuresti eri päiväkotien välillä. Vaihteluun vaikuttivat ryhmän ilmapiiri, erityisesti yhteisöllisyys. Aikuiset suunnittelivat viikko- ja päiväjärjestyksen ja ryhmien kokoonpanosta

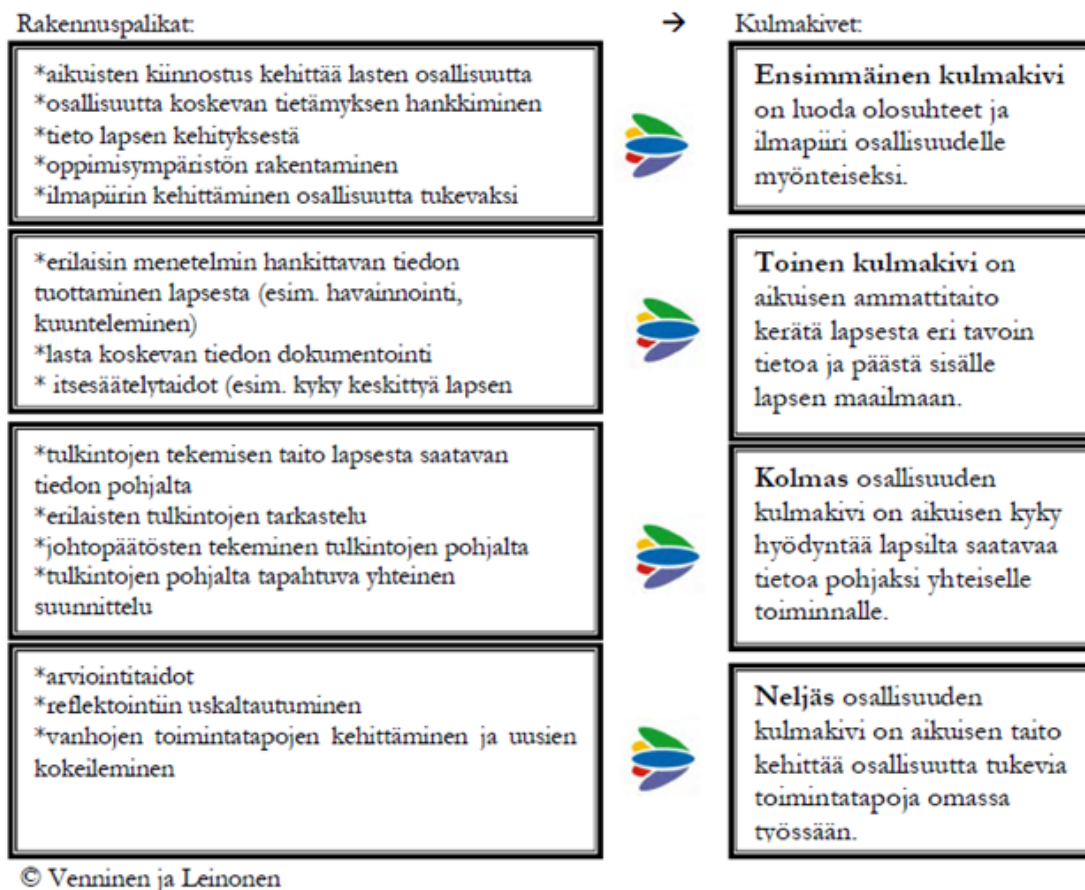
riippui miten suunnitelmista pystyttiin joustamaan. Monet vastaajista mielsivät lasten osallisuuden puhtaasti aikuisen rajaamissa vaihtoehdoissa toimimiseksi tai niistä valitsemiseksi.

Kasvattajat painottavat keskusteluja ja havainnoinnin merkitystä sekä suunnitelmien riittävää joustavuutta. (Venninen ym. 2010, 56.) Tutkimuksessa kysyttiin lasten osallistumis mahdollisuuksista toiminnan suunnittelusta, arvioinnista ja sääntöjen laadinnasta yhdessä aikuisten kanssa. Tutkijoiden mukaan lapsilla oli paremmat mahdollisuudet osallisuuteen toiminnan arvioinnissa, kuin sen suunnittelussa. Tutkimuksesta kävi myös ilmi, että vanhemmilla lapsilla oli suurempi mahdollisuus vaikuttaa kuin pienemmillä. Lasten tekemiä aloitteita ja mahdollisuuksia tehdä päätöksiä oli tutkimukseen osallistuneiden mukaan eniten taiteissa, erityisesti askartelussa. Päätöksenteon mahdollisuuksia lapsilla oli taideaineiden ohella paljon leikissä. Myös liikunnassa lapset otettiin mukaan päätöksentekoon. (Venninen ym. 2010, 19, 22.)

Lasten keinoja vaikuttaa päiväkotiryhmässään olivat pääasiassa yhteinen keskustelu, äänestäminen sekä lasten mielipiteiden kysely. Äänestyksestä puhuttaessa ei tosin käynyt ilmi, olivatko tarjotut vaihtoehdot lasten vai aikuisten aloitteita. Aikuisten roolia kuvataan sekä lasten mielipiteiden kyselijöinä, että näiden toiveiden selvittäjinä kuuntelemalla. (Venninen ym. 2010, 24.) Hyvin toteutettuina keskustelut mahdollistavat kaikille lapsille kuulluksi tulemisen sekä mahdollisuuden esittää kysymyksiä ja mielipiteitä. Tutkimukseen osallistuvat ovatkin huolissaan siitä, miten huomioida hiljaisia ja arkoja lapsia, sekä taata kaikille yhtäläinen mahdollisuus saada näkemyksensä esille. (Venninen ym. 2010, 59.) Aikuisten tulee luoda lasten osallisuudelle suotuisat olosuhteet tukeakseen sitä. Monet tutkimukseen vastanneista kokivat, etteivät juuri voi vaikuttaa päiväkodin fyysiseen toimintaympäristöön, vaikka käytössä olisikin sermejä ja muita keinoja jakaa tiloja. (Venninen ym. 2010, 56.) Venninen, Leinonen, Ojala (2010) toteavat tutkimuksessaan, että käytännössä lasten osallistumismahdollisuudet esimerkiksi suunnitteluun, toteutukseen ja toiminnan arviointiin olivat vähäiset monenlaisten rakenteellisten seikkojen ja rutiinien vuoksi.

Tutkimuksessa lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa jaoteltiin seitsemään osatekijään, jotka ovat luonteenomaisia lasten osallisuuden kokemuksille; oikeuteen iloita itsestään, saada tarpeet tyydytetyksi, oppimiseen aikuisen turvassa, vaikuttamiskokemuksiin, omatoimisuuden harjoitteluun, vastuuseen kasvamiseen, maailman yhteiseen tulkitsemiseen. Lapsella on oikeus olla sellaisten aikuisten kasvatettavana, jotka kunnioittavat ja kuuntelevat häntä ja kiinnostuvat lapsen maailmasta yhä uudelleen. Tutkimuksen tuloksena koottiin lapsen osallisuuden neljä kulmakiveä aikuisten toiminnassa, joiden tarkoituksena on auttaa kasvattajia tukemaan lasten osallisuuden toteutumista (kuvio 1). Ensimmäisessä kulmakivessä kasvattaja luo olosuhteet ja ilmapiirin osallisuudelle myönteiseksi. Toisessa kulmakivessä

tarkastellaan kasvattajan ammattitaitoa. Kasvattajalla tulee olla taito/ halu kerätä lapsesta eri tavoin tietoa ja päästä sisälle lasten maailmaan. Kolmannessa kulmakivessä pohditaan kasvattajan kykyä hyödyntää lapsilta saatavaa tietoa pohjaksi yhteiselle toiminnalle. Neljännessä kulmakivessä nostetaan esille kasvattajan taito kehittää osallisuutta tukevia toimintatapoja omassa työssään. (Venninen, Leinonen & Ojala, 2010, 62, 64).

Kuvio 1: Lasten osallisuuden kulmakivet aikuisen toiminnassa (Venninen ym.)

Stina Akolan Pro gradu- työssä; Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa vertailtiin lapsen osallisuutta toiminnassa ja sen suunnittelussa päiväkodeissa Suomessa ja Saksassa. Keskeistä tutkimuksessa oli, miten lastentarhanopettajat näkevät lasten osallistumisen toimintaan, mitkä ovat keinot kuulla lasta ja mitkä ovat ne tilanteet päiväkodissa, jolloin lasta on mahdollista kuulla.

Akolan tutkimuksessa aineistonhankintamenetelmänä oli teemahaastattelu, joka toteutettiin yhdeksälle lastentarhanopettajalle Suomessa ja Saksassa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että lasten osallistuminen toimintaan on jäsentymätöntä suomalaisissa päiväkodeissa. Esteenä lasten osallistumiselle ja kuulemiselle todettiin olevan lapsen ikä. Toiminnan suunnittelu suomalaisissa päiväkodeissa on hyvin aikuislähtöistä ja kontrolloitua. Tutkimustuloksista

ilmeni, että lasten aktiivisuus oli edellytyksenä lasten osallistumiselle. Lapset eivät myöskään olleet tietoisia vaikutusmahdollisuuksistaan suomalaisessa päiväkodissa. Tutkimuksen mukaan osallistamisessa käytettävät keinot eivät lisänneet lapsen tietoisuutta omista mahdollisuuksistaan. Tutkimustulokset osoittivat, että aikuisten roolin tulee olla aktiivista osallisuuden toteutumiseksi päiväkodissa. Heillä tulisi olla myös aikaa kuunnella lasta ja heidän ajatuksiaan. Tutkimuksen mukaan aikuisten tulisi myös enemmän oppia sietämään epävarmuutta ja sitä, että ennalta tehdyt suunnitelmat saattavat muuttua.

Saksalainen aineisto osoitti, että käsitys siitä, miten lapset osallistuivat, oli selkeä ja jäsentynyt. Lapsilla oli aktiivinen rooli toiminnan suunnittelussa. Lasten kiinnostuksen kohteet olivat toiminnan suunnittelun lähtökohtana ja teemat valittiin perustuen lasten havainnointiin. Lapset olivat tietoisia vaikuttamisestaan, koska heidän kanssaan keskusteltiin aktiivisesti ja käytettiin demokraattisia toimintatapoja tukemaan lasten osallistumista, kuulemista ja vaikuttamista.

Puroilan väitöskirjassa Kohtaamisia päiväkotiarjessa -kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön tutkittiin päivähoidon laatua. Tutkimustuloksena oli muun muassa se, että aikuisen tehtävänä on olla kiinnostunut lasten mielipiteistä ja muuttaa omia työtapojaan lasten osallisuuden mahdollistamiseksi. Puroila toteaa väitöskirjassaan, että (2003, 13, 15-19, 21-22) lapselle tulee päiväkodissa antaa tietoisesti tilaa hänen oma aloitteiselle toiminnalleen. Tutkimustulosten pohjalta kävi ilmi, että osallisuuden vahvistamiseksi tulee lisätä oppimista edistävää ja tukevaa toimintaa lapsen oman toiminnan yhteyteen, eikä vain pitää aikuislähtöisiä opetustuokioita. Toimintatuokioissa ei ole tilaa lapsen omille valinnoille, vaan ne ovat usein aikuisen aloittamia ja etukäteen suunniteltavia.

Toimintatuokioita perustellaan lapsille luotavalla päivärhythmillä. Ajatellaan, että jos käytössä olleista rutiineista poiketaan, tulevat lapset levottomiksi ja päiväkodin toiminta häiriintyy. Lasten näkemyksenä voi olla taas se, etteivät he aina halua keskeyttää meneillä olevaa vapaata leikkiä osallistuakseen aikuisen ohjaamaan tuokioon. Puroila toteaaakin, että lapsille annetaan tilaa oma-aloitteiseen toimintaan usein vain vapaassa leikissä. Vapaan leikin aikana lapset myös haluavat saada aikuisen mukaan toimintaansa. Aikuiset reagoivat näihin aloitteisiin joko spontaanilla mukaan menolla tai torjumalla lasten pyynnöt opetuksellisista, kuten sosiaalisten taitojen kehittämisen syistä. (Puroila 2003, 60-61, 63-64, 66.)

Aikuinen asettaa päiväkodissa lapsille sääntöjä ja tavoitteita. Säännöt liittyvät usein lapsen äänenkäyttöön, liikkumiseen, tapakasvatukseen liittyviin normeihin ja siisteyteen. Aikuinen myös olettaa lapsen toimivan päiväkodissa koko ajan aktiivisesti kiinnittyneenä johonkin toimintaan ja saattavan kyseisen toiminnan loppuun. Toimimattomuus koetaan usein häiriötä aiheuttavaksi ja näin sääntöjen vastaiseksi. Säännöt on toki laadittu myös lasten turvallisuutta ajatellen, mutta niiden käyttö käytännössä ei aina perustu siihen, vaan aikuisen

toleranssiin ja tilanteen tulkintaan. Sääntöihin lapset reagoivat kahdella tavalla, he joko sopeutuvat niihin tai rikkovat niitä. (Puroila 2003, 60-61, 63-64, 66.)

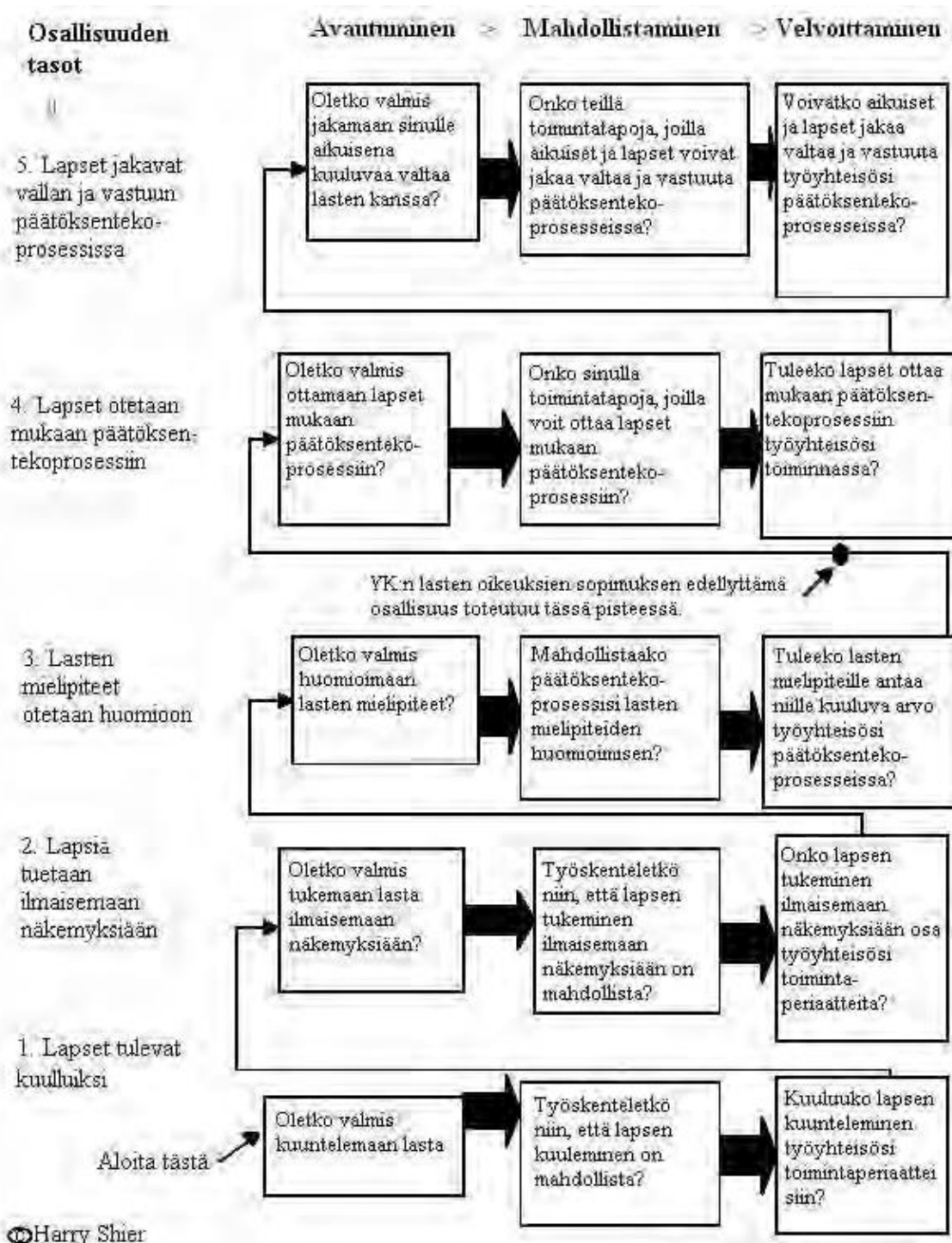
3.3 Osallisuuden mallit

Osallisuuden toteutumisesta on tehty useita erilaisia malleja, joissa kuvataan osallisuuden elementtejä ja osallisuuden rakentumista jatkuvana prosessina. Mallit mahdollistavat kasvattajan työn ja kasvatustajatteluun tarkastelun. Malleja ovat tehneet mm. Roger Hart, joka kehitti osallisuuden tikapuut vuonna 1992, joissa on kahdeksan askelmaa. Askemat ovat 1) lapsia ohjataan, 2) lapset ovat toiminnassa kuin koristeena, 3) lapset ovat mukana muodon vuoksi 4) lasten mielipiteitä kuullaan, muuta aikuiset tekevät päätökset, 5) lapsilta kysytään toiminnasta ja heitä kuullaan, 6) lasten kanssa tehdään päätökset, mutta aloitteet tulevat aikuisilta, 7) lapset aloittavat ja ohjaavat toiminnan 8) lapset ja aikuiset päättävät yhdessä. Toiminta on lapsilähtöistä. Nigel Thomas on luonut kuusi osallisuuden ulottuvuutta: mahdollisuus valita, mahdollisuus saada tietoa, mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään, mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen sekä mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Eskel & Marttila 2013, 79- 81.)

Harry Shier on tehnyt mallin, jossa hän tarkastelee osallisuutta lasten ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen kautta. Malli antaa konkreettisia välineitä aikuisen roolin tarkempaan pohdintaan ja jäsentämiseen. Avaamme tätä mallia tarkemmin, koska se on suomalaisessa varhaiskasvatuksessa eniten käytetty osallisuuden malli.

3.3.1 Osallisuus Shierin osallisuuden polun mukaan

Shier (2001) kuvaa porrasmallissa muun muassa kasvattajan avautumista, mahdollisuuksia ja veloitteita suhteessa lasten osallisuuteen (kuvio 2). Avautumisella tarkoitetaan kasvattajan kykyä ja halua muuttaa toimintakulttuuria lapsen osallisuutta tukevaksi. Mahdollisuuksilla tarkoitetaan toimintatapoja, kasvattajan on annettava mahdollisuus osallisuuden kulttuurille. Kolmanneksi kasvattajan ja koko työyhteisön on sitouduttava uuteen toimintatapaan, jolloin lasten osallisuudesta tulee pedagoginen arvo. (Leinonen 2014, 21.) Mallissa on viisi porrasta, alimmalla portaalla on vähäisin osallisuuden malli ja ylimmällä suurin. Ensimmäinen porttas sisältää lasten kuuntelemisen, toinen lasten tukemisen mielipiteiden ilmaisemiseen, kolmas lasten näkemysten huomioon ottamisen ja neljäs lasten mukaan ottamisen päätöksentekoon. Ylimmällä portaalla lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta. (Venninen ym.2010, 10-12.)

Kuvio 2: Shier 2001 Osallisuuden tasomalli (Venninen ym.)

Shier painottaa lapsen kuuntelemista eli aktiivista vuorovaikutusta. Kuuntelemiseen sisältyy tulkinnan ja merkityksen rakentaminen siitä, mitä ihminen kuulee. Samalla hänen tulisi havainnoida sanattomia viestejä, ilmeitä ja eleitä. Jos edellä mainittuja asioita ei tapahdu, lapsella ei ole myöskään mahdollista osallistua päivittäiseen, rutiininomaiseen vuorovaikutukseen eikä päätöksentekoon. Aikuisen tulisi huomioida velvollisuuksien,

asenteiden, toimintaympäristön rakenteiden (rutiinit ja toimintakulttuuri) ja muutoksien kautta varmistaa, että lapsella on mahdollisuus ilmaista itseään ja saada asialleen aikuisen huomio. Tähän tulisi sitoutua koko työyhteisössä. Lasten mielipiteiden ilmaisemiseen vaikuttavat ryhmän rakenteelliset seikat ja työntekijöiden arvot. Lapsilla on helpompi kommunikoida tutuille aikuisille, joihin heillä on hyvä suhde. Vaikeista asioista keskustelu on lapselle helpompaa, kun tehdään yhdessä jotakin kuin se, että kysytään monta kertaa. (Leinonen 2014, 21-25.)

Mielipiteiden ilmaisuun vaikuttavat lapsen kehitystaso ja ikä. Lasten aloitteisiin vastaaminen ei aina ole mahdollista. Lapselle oman tahdon läpi saaminen on valtataistelua aikuisen kanssa. Lapsi, joka saa tahtonsa läpi aina tuntee turvattomuutta. Aikuisen tulee huomioida lapsen mielipide vaikkei se aina toteutuisikaan. Toimintaa voidaan toteuttaa aikuisen parhaaksi näkemällä tavalla ja sitouttaa lapset selvittämällä perustelut. Aikuisen voi havainnoida lasten leikkejä. Lasten aloitteisiin vastaamiseen vaikuttaa työntekijän sisäisestä asennemaailmasta.

Kolme ensimmäistä tasoa ovat konsultaatiota lapsen ja aikuisen välillä ennen ratkaisujen tekemistä. Neljäs ja viides taso ovat demokraattista toimintaa. Lasten sitouttaminen toimintaan ja auttaa heitä vastuuntuntoon ja empatiaan. Osallisuus on valtakysymys joka heijastuu lasten ja aikuisten väliseen vuorovaikutukseen. Vallan pysyminen aikuisilla on perusteltua turvallisuuskysymyksillä. Neljäs taso osoittaa vallan ja vastuun jakautumisen lapsen kanssa, mutta aikuisen on autettava yhä lasta kantamaan vastuuta. Shier painottaa ettei lasten tulisi joutua vastuuseen asioista, jotka ovat heidän kehitystasolleen liian vaikeita päätettäväksi tai myöskään asioista, joista he eivät halua vastuuta. (Leinonen 2014, 21-25.)

3.3.2 Seitsemän näkökulmaa lasten osallisuuteen Francis & Lorenzon mukaan

Valitsimme tämän teorian opinnäytetyöhömme, koska se oli mielestämme olennainen osallisuus hankkeen näkökulman kannalta, koska tässä kuvaillaan aikuisen ja lapsen asemaa ja rooleja suunnittelussa. Oranen (2008,12) on korostanut, että osallisuuden tutkimusta ovat tuoneet esiin erityisesti tutkijat Mark Francis ja Ray Lorenzo (2002, 160–164.) artikkelissaan *Seven realms of children's participation*. Artikkelissa he erottavat seitsemän erilaista vaihetta ja ajattelutapaa suhteessa lasten osallisuuteen sekä aikuisten ja lasten asemaan ja rooleihin suunnittelussa. Nämä seikat ovat olleet ja ovat sidoksissa laajempaan kulttuuriseen ja poliittiseen tilanteeseen, erityisesti sen ymmärrykseen lapsuudesta ja käsitykseen lapsista.

Ensimmäinen näkökulma on romanttinen ajattelutapa, keskeistä siinä on ajatus että, lapset ovat tulevaisuuden visiönäärejä, joiden pitää suunnitella omat ympäristönsä aikuisten häiritsemättä. Siinä korostui lasten ajatusten ja ideoiden arvo ja kehitti innovatiivisia menetelmiä osallisuuden mahdollistamiseksi. Heikkoutena nähtiin aikuisten vastuun kieltäminen suunnitteluprosessissa, jossa lapset jäivät yksin ideoidensa kanssa ja lopputuloksena oli usein suunnitelmia, joita ei voitu toteuttaa.

Toinen näkökulma kuvaa asianajo-lähestymistapaa, jossa aikuiset ammattilaiset toimivat lasten ajatusten puolustajina ja "asianajajina". Tässä korostui se, että aikuiset asettuivat suunnitteluprosessissa vastustamaan julkista valtaa köyhien ja ja voimattomien kansalaisten puolesta. Tämä menetelmä jäi irralliseksi vastarinnaksi eikä todellisuudessa vaikuttanut rakentavasti itse prosesseihin.

Kolmas näkökulma on nimetty tarveperustaiseksi ajattelutavaksi, jossa korostuu tutkimuksen ja tutkijoiden tuottamaan tietoon lasten ympäristöön liittyvistä kehityksellisistä tarpeista ja kasvuympäristön merkityksestä. Tämän avulla on saatu paljon arvokasta tietoa siitä, minkälaiset ympäristön tekijät ovat merkityksellisiä lasten kehityksen kannalta. Tarveperustaisen lähestymistavan heikkous on siinä, että se on sivuuttanut lasten osallistumisen suunnittelun.

Neljäs näkökulma korostaa oppimisen merkitystä. Erilaiset ympäristökasvatuksen hankkeet ja lasten arkkitehtuurikoulut ovat esimerkkejä tästä sovelluksesta. Keskeistä on, että osallistumalla tällaiseen toimintaan lapset oppivat tärkeitä taitoja. Oppiminen sinänsä on arvokasta, eikä se edellytä lasten tekemien suunnitelmien toteuttamista käytännössä.

Viides näkökulma on lasten oikeuksia korostava ajattelutapa, jossa lapset nähdään kansalaisina, joilla on samanlaiset osallisuuden oikeudet kuin aikuisillakin. Taustalla on YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, joten on kyse lasten asemasta yhteiskunnassa laajemminkin. Keskeisiä teemoja ovat demokratia, oikeudet ja voimaantuminen, joita pyritään edistämään. Yhteiskuntasuunnittelu on yksi tämän näkökulman sovelluksista, joten suunnittelun erityiskysymykset ja lasten osallisuus saattavat hukkaa monien muiden alueiden joukkoon.

Kuudes näkökulma avaa oikeutta osallisuuteen institutionaalisen ajattelutavan kautta. Siinä on keskeistä, että lapsia kohdellaan kuten aikuisia ja oletetaan, että samanlaiset käytännöt ja rakenteet mahdollistavat molempien osallisuuden toteutumisen. Useissa hankkeissa edellytetään lasten osallisuutta, joka toteutetaan muodollisesti esimerkiksi muodollisen edustuksellisen kautta. Toimintatavat eivät välttämättä ole lapsilähtöisiä ja lasten todelliset ajatukset ja toiveet eivät välity lainkaan koko prosessiin.

Seitsemäs näkökulma korostaa vastavuoroisuutta, jossa osallisuus nähdään vastavuoroisena kommunikaationa. Lapsilla ja aikuisilla asiantuntijoilla on omat roolinsa ja tehtävänsä ja he tuottavat uutta, innovatiivista suunnittelua. Siinä on keskeistä se, että tarkastellaan yhteiskunta- ja ympäristösuunnittelun mahdollisuuksia luoda edellytyksiä uudelle lapsuudelle. Tässä hyödynnetään aikaisempaa tietoa, mutta sitä tarkastellaan yhdessä lasten ja aikuisten kanssa aidossa ja todellisessa vuorovaikutuksessa. Tämä edellyttää aikuisilta ammattilaisilta joustavia taitoja lasten ottamisesta mukaan suunnitteluun. (Oranen, 2008,13).

4 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus käsitteenä tarkoittaa kasvatuksen (education) ja hoidon (care) muodostamaa pedagogista toimintaa. (Hännikäinen 2013,30). Varhaiskasvatusta kuvaillaan myös siten, että se on pienten lasten eri elämänpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Se on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa, jossa lapsen omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys. Lähtökohtana on kasvatustieteelliseen, erityisesti varhaiskasvatukselliseen, mutta myös laaja-alaiseen, monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä pedagogisten menetelmien hallintaan perustuva kokonaisvaltainen näkemys lasten kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Stakes 2015.) Toisaalta varhaiskasvatusta käsitteenä voidaan tarkastella laajemmin. Tähän seikkaan kiinnittävät huomiota myös Hujala, Puroila, Parrila & Nivala (2007,10). He toteavat, että varhaiskasvatus käsitetään käytäntönä, oppiaineena ja tutkimusalueena, mutta modernin, tieteellisen varhaiskasvatuksen näkökulmasta tämä ei enää riitä, sillä oppiaineen kehittymisen ja akateemisen opetuksen tulee perustua tieteelliseen tutkimukseen. Varhaiskasvatuksen katsotaan kansainvälisen tieteellisen käytännön mukaisesti kattavan ikävuodet syntymästä kahdeksan vuoden ikään. Tärkeimmät asiat varhaiskasvatuksessa ovat lapsen kasvun, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen. Tieteellisestä näkökulmasta keskiöön nousee se, että varhaiskasvatus perustuu tieteelliseen tietoon lapsuuden erityisluonteesta, lapsen oppimisesta, kasvusta ja kehityksestä sekä ymmärryksestä kasvun kontekstuaalisuudesta mikrotasolta makrotasolle. (Hujala, Puroila, Parrila, Nivala 2007,11.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 4.) korostetaan, että lapsen huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsensa kasvatuksesta. Varhaiskasvatus on tärkeä osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja se on tärkeä vaihe lapsen oppimisen ja kasvun tiellä. Varhaiskasvatus täydentää ja tukee kotien kasvatustehtävää ja osaltaan vastaa lasten hyvinvoinnista. Tarkastelemme opinnäytetyössämme varhaiskasvatuksen kontekstuaalisuutta lapsen mikrotasolta eli lapsen välittömän ympäristön, perheen ja päivähoidon välisistä vuorovaikutussuhteista sekä makrotason eli yhteiskunnan määrittämien reunaehtojesimerkiksi lakien ja asetusten kautta muun muassa varhaiskasvatussuunnitelman velvoittamien käytäntöjen mukaan.

Varhaiskasvatuslaki (580/2015) velvoittaa ottamaan huomioon lapsen iän ja hänen kehityksensä sekä on selvittämään lapsen mielipiteen ja toivomukset suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa lapsen varhaiskasvatusta. Lapsen huoltajille on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Lapsille ja heidän huoltajilleen on toimintayksikössä järjestettävä säännöllisesti mahdollisuus osallistua varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja arviointiin.

Tossavainen (2011,11) korostaa, että lapset viettävät päiväkodissa keskimäärin 190 -200 päivää vuodessa ja useita tunteja päivässä. Tästä johtuen varhaiskasvatus on keskeinen osa lapsen elämää. Varhaiskasvattajien tärkeä rooli pitkäkestoisilla kasvattajasuhteilla luo toimivan yhteistyön syntyminen, jolloin vanhemmat ja varhaiskasvattajat kokevat jakavansa vastuuta lapsen kehityksestä. Laadullisesti hyvän päivähoidon saatavuus on yksi yhteiskunnan merkittävistä tehtävistä. Varhaiskasvatuksen laadun kehittämällä on kauaskantoisia vaikutuksia koko elämänkaaren ajan. Varhaiskasvatuksella annetaan esimerkiksi valmiuksia kouluun, tuetaan osallisuutta ja pyritään tukemaan perheitä heidän kasvatustehtävässään lapsen varhaisten ikävuosien ajan. (Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002, 3.)

4.1 Lapsen kasvun ja kehityksen tunteminen osallisuuden tukemisessa

Pohdittaessa lasten osallisuuden toteutumista ja mahdollistamista on tärkeää huomioida lapsen oppimiseen ja kehittymiseen liittyvät erityispiirteet ja herkkyyskaudet. Mielestämme on tärkeää ottaa huomioon lapsen ikä luotaessa mahdollisuuksia lapsen osallisuuden kokemukselle. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpi on varhaiskasvattajan sensitiivinen rooli osallisuuden mahdollistamisessa.

Varhaiskasvatuksen hyvä laatu edellyttää korostamaan varhaiskasvattajan roolin vahvistamista lapsen kehityksen ja oppimisen tunnistamisessa. Lapsen kasvun ja kehityksen kokonaisuus muodostuu fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista tekijöistä. Kasvu ja kehitys ilmenevät jokaisen lapsen kohdalla hiukan eri tavoin, sillä niihin vaikuttavat perimä, ympäristötekijät sekä lapsen oma suuntautuneisuus ja aktiivisuus. Lapsen kasvuprosessissa he käyvät läpi samoja vaiheita, mutta edellä mainitut tekijät vaikuttavat niin, että jokaisesta lapsesta kasvaa persoonallinen yksilö. (Ritkala, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2010, 64-65.)

Tästä kasvuprosessin tärkeydestä johtuen, lapsen varhaisvuosien kehityksen tunteminen on lähiympäristöön kuuluvien kasvattajien tärkeää tiedostaa. Lapsen taitojen kehittymiseen tarvitaan kanssaihmiä ja vuorovaikutusta heidän kanssaan. Kehitys ja kasvatus ovat vuorovaikutusta. Lapsen kehityksessä tapahtuu kriisejä, jolloin lapsen henkisissä ja sosiaalisissa toiminnoissa tapahtuu ratkaisevia ja nopeita muutoksia. Juuri näissä kriisivaiheissa aikuisen toiminnalla ja toiminnan laadulla on merkitystä. Varhaisvuosien kasvun ja kehityksen tärkeimmät ulottuvuudet kuten minuus, vuorovaikutusvalmiudet sekä kielen ja ajattelun merkitys korostuu. Kasvattajalta vaaditaan lämmintä vuorovaikutussuhdetta lapseen sekä kykyä mennä mukaan lapsen leikkeihin ja toimintoihin. Kasvattaja luo edellytyksiä lapsen kehittyville ominaisuuksille lapsen kasvuympäristössä. (Jaakkola 2008, 33-34.)

Pienellä lapsella on jo syntymästään valmiudet havaitsemiseen, muistamiseen ja oppimiseen. Alle 3-vuotiaana aivojen muovautuvuus ja kehittyminen ja sen seurauksena kyky uusien asioiden omaksumiseen ovat erittäin suurta. Juuri näistä seikoista johtuen varhaislapsuuden

aikainen kehitys on perusta myöhemmin opittaville tiedoille ja taidoille. Lapsen kehitys on jatkuva, itseään täydentävä tapahtumasarja. (Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5 vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa 2008, 3, 8.)

Useat tutkimustulokset ovat osoittaneet, että laadukas varhaiskasvatus voi vaikuttaa lapsen älylliseen kehitykseen ja sosiaalisiin taitoihin positiivisesti. Vaikuttavia tekijöitä ovat olleet muun muassa aikuisten myönteinen suhtautuminen lapseen esimerkiksi aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa tunteiden osoittaminen, kommunikaatio ja herkkyys lapsen tarpeille. Tästä seuraa myönteinen kiintymys aikuisen ja lapsen välille, joka edesauttaa lasta oppimisen kautta tutkimaan ympäristöä aikuisen tuella. On myös todettu, että aikuisen ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on merkitystä lapsen sosiaaliseen kehitykseen. (Tiensuu 2005, 22.)

Lapsi oppii kaiken aikaa muun muassa kuulemalla puhetta ja hän oppii sen myötä erottelamaan äidinkielen merkityksellisiä piirteitä. Hän suuntautuu jatkuvasti aktiivisesti ympäristöönsä ja hänen käyttäytymistään kuvaa pyrkimys suuntautua kokonaisvaltaisesta jäsentymättömästä tilasta kohti jäsentynyttä toimintaa. Jotta tämä toiminta kehittyisi lapsi tarvitsee säännöllistä ja pitkäkestoista toimintaa, joka muuttuu aina haasteellisemmaksi. Taitojen oppimisen taustalla nähdään tyypillinen kehityskulku, jonka näkeminen ja tunteminen auttavat kasvattajia tunnistamaan lapsen toimintatarpeita ja tukemaan hänen kehitystään. Lapsen tiedot ja taidot kehittyvät kehityksellisessä ympäristössä muun muassa kotona, päiväkodissa ja lähiympäristön ihmisten kanssa sekä niissä vaikuttavissa vuorovaikutussuhteissa. Tapahtumat, jotka vievät kehitystä eteenpäin eivät rajoitu vain henkilöiden väliseen vuorovaikutukseen vaan sisältävät myös esineiden parissa tapahtuvan tutkimisen, kokeilun sekä kuvitteellisen toiminnan. (Havainnointi ja pedagoginen tuki - 3 -5 vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa 2008, 3, 8.)

Lapsi kasvaa ja kehittyy nopeasti alle kouluikäisenä ja muutoksia tapahtuu kaikilla kehityksen osa-alueilla. Ne ilmenevät muun muassa lapsen motoriikan, ajattelun, havaintokyvyn, tunne-elämän sekä sosiaalisten taitojen kehittymisenä. Kehitysvaiheisiin kuuluu erilaisia erityispiirteitä, jotka tuovat kasvuun haasteita sekä onnistumisia. Varhaiskasvattajan on mahdollista edistää lapsen kasvuja kehitystä tuntemalla nämä erityispiirteet. Jokainen lapsi kehittyy kuitenkin omaan tahtiinsa, eikä tiettyihin ikäkausiin kuuluvia yleistyksiä voi aina suoraan odottaa jokaiselta lapselta. (Jarasto & Sinervo 1997, 17-18.)

4.2 Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatuksen ja päivähoitopalvelujen lainsäädännön valmistelu, hallinto ja ohjaus on siirretty vuonna 2013 sosiaali- ja terveysministeriöstä opetus- ja kulttuuriministeriöön. Opetushallitus määräsi lokakuussa 2016 uusista varhaiskasvatussuunnitelman perusteista 1.8.2015 voimaan tulleen varhaiskasvatuslain mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman

perusteiden mukaisesti laadittavat paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat otettiin käyttöön elokuussa 2017 alkaen. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat ovat velvoittavia ja niitä tulee arvioida ja kehittää. Siinä tulee ottaa huomioon paikalliset erityispiirteet, mahdolliset pedagogiset painotukset, lasten tarpeet sekä varhaiskasvatusta koskevan arviointitiedon ja kehittämistyön tulokset. (Opetushallitus 2016, 20.)

Varhaiskasvatussuunnitelma on perustana lapsikohtaisen pedagogiikan arviointi -malliin, joka toimii kasvattajan työvälineenä. Sen avulla kasvattaja pääsee sisään lapsen maailmaan, havainnoimalla lasta ja selvittämällä lapsen mielenkiinnon kohteita, joista kasvattaja saa aineksia pedagogisen toiminnan suunnitteluun ja sen arviointiin. Mallin lähtökohtana on kontekstuaalinen ja sosiokulttuurinen näkemys lapsen kasvusta ja oppimisesta sekä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellyt näkemykset lapsesta sekä varhaiskasvatuksen sisällöistä ja tavoitteista. Mallissa on keskeistä kielen kehitys, joka on edellytys kaikelle toiminnalle ja ajattelulle. Kasvattajan havainnoinnin kautta ja vanhempien kertomat havainnot lapsesta ja lapsen itsensä mielekkäiksi kokemat asiat kielellisten toimintojen alueella, otetaan huomioon suunnittelussa, siten, että kieli on mukana kaikessa toiminnassa. Olennaista ovat myös lapsen sosiaaliset taidot, itseohjautuvuus sekä lapsen tunne-elämän tasapaino ja muu hyvinvointi sekä lapsen persoonalliset piirteet. (Heikka, Hujala & Turja 2009,14.)

Nämä perusvalmiudet ilmenevät lapselle ominaisissa tavoissa toimia, joita ovat leikkiminen, tutkiminen, liikkuminen ja luovat toiminnot. Luontaiset toimintatavat vahvistavat hänen hyvinvointiaan, käsitystä itsestä sekä lisäävät hänen osallistumismahdollisuuksiaan. Näiden perusteella kasvattajat suunnittelevat toimintaa ja nämä ohjaavat kasvattajien tapaa toimia lasten kanssa. Kasvattaja havainnoi lapsen toimintaa selvittääkseen lasten mielenkiinnon kohteita, joista he voivat edelleen suunnitella toimintaa. (Heikka, Hujala & Turja 2009,15.)

Varhaiskasvatuksen orientaatioiden ensisijaisena tavoitteena ei ole oppiaineiden sisältöjen oppiminen vaan sellaisten valmiuksien omaksuminen, joiden avulla lapsi pystyy perehtymään, ymmärtämään ja kokemaan ympäröivän maailman ilmiöitä. Nämä ovat lapsen toimintaa ja ajattelua koskevia valmiuksia ja ne muodostavat kehyksen sille millaisia kokemuksia ja ympäristöjä lapsille tulee tarjota. Lapsen toimintaympäristön ja lapsen toimiminen ja oppiminen vertaisryhmässä ovat olennaista lapsen toiminnan havainnoinnissa. Tavoitteena ovat oppimisen ilon ja hyvinvoinnin kokemukset sekä lapsen sosiaalisen toimintakyvyn ja itsenäisyyden lisääminen. (Heikka, Hujala & Turja 2009,15.)

Varhaiskasvatussuunnitelma tavoitteineen ja menetelmineen laaditaan ja arvioidaan yhdessä vanhempien kanssa. Näiden perusteella suunnitellaan ja kehitellään oppimisympäristöä sekä pedagogista toimintaa siten, että se edistää lapsen hyvinvointia ja oppimista. Lapsikohtaisiin suunnitelmiin perustuen luodaan lapsiryhmän tarkentuvat suunnitelmat. Näiden pohjana ovat

myös valtakunnan, kunnan ja yksikön tasolla laaditut varhaiskasvatussuunnitelmat ja linjaukset, mutta ryhmässä toteutettavan pedagogiikan ohjeena ovat lyhyemmälle aikavälille laaditut suunnitelmat. (Heikka, Hujala & Turja 2009,16).

Laissa varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet ja keskeiset sisällöt konkretisoituvat uusissa perusteissa. Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan alle kouluikäisen lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. (Opetushallitus 2016, 8.) Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteuttamiseksi. (Opetushallitus 2016, 20).

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistää hyvinvointia. Tämä varmistetaan hyvällä hoidolla ja huolenpidolla sekä pysyvillä ihmissuhteilla. Varhaiskasvatus myös tukee ja täydentää huoltajien kasvatustehtävää. (Opetushallitus 2016, 8.)

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle. Se on dokumentti, johon kirjataan lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevia tavoitteita ja toimenpiteitä sekä niiden arviointia. Siinä myös kuvataan lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset tarpeet, lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki, mahdollinen lääkehoitosuunnitelma, lasten, huoltajien ja henkilöstön yhdessä sovitut asiat, suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat, tieto siitä milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin tarkistetaan seuraavan kerran. Varhaiskasvatuksen järjestäjä luo yhteistyön rakenteet ja tiedon siirron käytännöt siirtymiin: kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuksen aikana sekä siirtyminen esiopetukseen ja perusopetukseen. Tiedon siirrossa noudatetaan voimassa olevia säädöksiä. (Opetushallitus 2016.)

Varhaiskasvatuksen arvoperusta perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, joissa korostuu lapsen etu, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen sekä yhdenvertaisen ja tasa-arvoisen kohtelun vaatimus ja lapsen syrjintäkielto. (YK:n lapsen oikeuksien sopimus.)

Kuvio 3: Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys (Opetushallitus 2016)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa on kirjattu tärkeimmiksi arvoiksi lapsuuden itseisarvo, ihmisenä kasvaminen, lapsen oikeudet, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus, perheiden monimuotoisuus sekä terveellinen ja kestävä elämäntapa. (Opetushallitus 2016, 18-19). Siinä myös korostetaan lapsilähtöistä toimintaa, joka tukee lasten luontaista aktiivisuutta ja halua oppia asioita. Lapsen tulee saada leikkiä, liikkua, tutkia, ilmaista itseään eri tavoin sekä olla osallisina vertaisryhmässä. Lapsella tulee olla mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Lasten sosiaalisia suhteita tuetaan ja esimerkiksi kiusaamista ehkäistään ja siihen puututaan. Lapsilla on oikeus oppia uusia asioita sekä saada oppimiseensa ohjausta omien lähtökohtiensa mukaisesti. (Opetushallitus 2016, 15.)

Varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa painotetaan varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen kokonaisvaltaisuutta. Tavoitteena on edistää lapsen oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista. Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön johdolla suunniteltu toiminta

täydentävät toisiaan. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toiminta läpäisee kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuuden. Tavoitteellisen toiminnan arvoperustan luovat arvoperusta, oppimiskäsitys ja niihin pohjautuva toimintakulttuuri sekä monipuoliset oppimisympäristöt, yhteistyö ja työtavat. Lasten mielenkiinnon kohteet ja tarpeet sekä heidän kasvuympäristöön liittyvät merkitykselliset asiat ovat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. (Opetushallitus 2016, 20.)

4.3 Lapsi aktiivisena toimijana

Toimijuudessa on kyse ihmisten käyttäytymisestä ja toiminnasta sekä näiden luonteesta ja merkityksistä sekä yksilön vapauden suhteesta kulttuuriin käytäntöihin ja rakenteisiin. Toimijuudella tarkoitetaan yksilön tai ryhmän kykyä toimia omaehtoisesti erilaisissa tilanteissa. Toimijuuteen liitettäviä käsitteitä ovat aktiivisuus, intentionaalisuus, osallisuus, vaikutus- ja valinnanmahdollisuus sekä vapaaehtoisuus. (Lipponen, Kumpulainen & Hilppö 2013, 160.)

Varhaiskasvatuksen oppimiskäsityksen mukaan lapsi tulee nähdä aktiivisena ja aloitteellisena toimijana. Lapsi kasvaa, kehittyy ja oppii vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimisen ja osallisuuden kannalta vertaisryhmä on keskeinen. Lapsen tulee saada kokemus yhteisöön kuulumisesta. Myönteiset tunnekokemukset ja vuorovaikutussuhteet edistävät oppimista. (Opetushallitus 2016, 20.)

Toimijuus on tahtoa toimia aktiivisesti, kokea ja olla olemassa. Toimijuus tarkoittaa osallistumisen kautta muodostunutta identiteettiä, sitä että on oppinut toimimaan aloitteellisesti ja vastuullisesti. Osallistumisen kautta lapsen minäkuva kehittyy, hän oppii tuntemaan itseään ja tiedostamaan millainen hän on suhteessa muihin. Lapselle kehittyy käsitys itsestään toimijana. Toimiessaan aktiivisesti lapsi oppii vähitellen, että hänellä on oikeuksia ja velvollisuuksia. Hän oppii myös, että hänellä on ajatuksia, tunteita, mielipiteitä, tietoja ja taitoja, joita toiset arvostavat tai eivät arvosta. Toimijuus on myös kykyä toimia sitoumusten ja eri tilanteiden vaatimusten mukaan. Toimiessaan lapset oppivat tekemään aloitteita, vastustamaan, ottamaan ja antamaan apua. (Kumpulainen, Krokfors, Lipponen, Tissari, Hilppö, Rajala 2010, 20.)

Lasten osallisuuteen vaikuttaa se, millaisia toimijoita heidän ajatellaan olevan. Lasten toimijuus tarkoittaa heidän kykyään ja tahtoaan kokea asioita ja toimia aktiivisesti kohtaamissaan tilanteissa. Toimijuudessa on tärkeää lasten tunne siitä, että asiat eivät vain tapahdu, vaan he pystyvät itse vaikuttamaan niihin. (Lipponen ym. 2013, 162.)

Toimijuuden kuusi modaaliteettiä auttavat käsitteellistämään toimijuuden rakentumista ja luonnetta. Ne mahdollistavat toimijuuden tarkastelun lapsen omasta näkökulmasta. Nämä vaikuttavat siihen miten lapsi osallistuu erilaisiin tilanteisiin. Ensimmäinen on haluta. Lapsi

haluaa toimia, hänellä on motivaatio, päämäärät, tavoitteet. Toinen modaliteetti on osata. Lapsi osaa, tähän liittyy tiedot ja taidot mitä lapsi on jo oppinut elämänsä aikana. Kolmas on kyetä, johon liitetään fyysiset ja psyykkiset ominaisuudet. Neljäs modaliteetti on tuntea. Miten lapsi liittyy erilaisia tunteita, arvostuksia ja arvioita tilanteisiin ja kokemuksiin. Viides modaliteetti on voida ja kuudes on täytyä. Tämä viittaa lapsen tilanteiden esiin tuomiin mahdollisuuksiin toimia tietyllä tavalla sekä tiettyihin sosiaalisiin ja fyysisiin rajoitteisiin, jotka vaikuttavat henkilön toimintaan. (Lipponen ym. 2013, 164.)

Positiiviset kokemukset edistävät toimijuutta, on tärkeää käydä lasten kanssa läpi heille merkityksellisiä asioita, kokemuksia ja tunteita. Tähän videointi, valokuvaus ja piirtäminen on oivallisia menetelmiä. Niihin on helppo palata myöhemmin ja muistella yhdessä mitä on tehty ja opittu. Kun lapsi kokee, että hän haluaa, voi, osaa, kykenee ja pystyy tekemään erilaisia asioita hän kokee positiivisia tunteita. (Lipponen ym. 2013, 166.)

4.4 Ekologinen teoria osallisuuden taustalla

Lapsen osallisuuden mahdollistamisen taustalla on tietoisuus lapsen kasvusta ja oppimisesta sekä siitä, että lapsen kehitysprosessi on aina yhteydessä siihen ympäristöön, jossa se tapahtuu. Ekologinen teoria korostaa, että yksilön käyttäytyminen selittyy yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen yhtälönä. Tästä johtuen kasvatuksen päämääränä nähtäisiin saavuttaa tasapaino yksilön ja ympäröivän systeemin kesken (Hujala, Puroila, Parrila, Nivala 2007, 17.) Ekologinen teoria tarkastelee lapsen kehitysprosessia aina yhteydessä siihen ympäristöön, jossa se tapahtuu. Lapsi nähdään oman elämänsä rakentajana ja aktiivisena osallistujana toimintaympäristössään. Lapsen kasvuympäristö muodostuu siis välittömistä ympäristökokemuksista laajentaen koko siihen yhteiskunnalliseen systeemiin, jonka osana lapsi toimii. Kasvattajan tulee tiedostaa koko se kulttuurinen konteksti, jossa lapsi elää. (Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 2007, 17-19.)

Bronfenbrennerin (1979) kehityspsykologinen teoria tarkastelee ekologista lähiympäristöä sisäkkäisinä systeeminä, jotka laajenevat lapsen kodin ja päiväkodin lähiympäristöstä, mikrosysteemistä, yhä monitahoisempiin systeemeihin. Kasvaessaan ja kehittyessään lapsi laajentaa vuorovaikutussuhteitaan mesosysteemeihin, jossa hän kodin ja varhaiskasvatuksen lisäksi toimii myös toveripiirissä. Ekologisessa mallissa on myös uloimpia systeemejä, jotka vaikuttavat alussa vain välillisesti lapsen tilanteeseen. Ekologisen mallin uloin systeemi, makrosysteemi, sisältää muun muassa laajoja yhteiskunnallisia ratkaisuja ja lainsäädännön. Bronfenbrennerin teoriassa lapsen kasvua ja kehitystä tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, kasvu ja oppiminen nähdään kontekstuaalisena, sitoutuneena arjen tilanteisiin, joissa lapsi toimii. Kasvun perusta on lapsen käyttäytymisen ja sosiaalisen ympäristön yhteisrakentumisessa ja jakamattomuudessa sekä yksilön ja ympäristön vuorovaikutusprosessissa. Tasapainon puuttuminen tässä prosessissa näkyy lapsen ongelmina, mutta lapsessa havaittava ongelma tai käyttäytymishäiriö ei ole pelkästään lapsen ongelma vaan merkki yksilön ja ympäristön

vuorovaikutuksen toimimattomuudesta. Kasvatuksen ongelmissa lapsen kykyjen ja ympäristön odotusten välillä vallitsee epäsuhta. (Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 2007, 18.)

5 Opinnäytetyöprosessin kuvaus ja osallisuustyöpajan tavoitteet

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanin löysimme Laurean projektitorilta. Opinnäytetyömme toimeksiantaja oli Keravan kaupungin kasvatus- ja opetustoimi ja heidän osallisuus- hanke 0-25 -vuotiaille. Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2016 siten, ettäideoimme opinnäytetyön aihetta muutamassa palaverissa yhdessä Keravan työelämäedustajien kanssa. Osallistuimme myös tutustumiskäynnille Vantaalle yhdessä Keravan Osallisuus- hankkeen työryhmän kanssa. Vantaalla oli jo käytössä lasten ja nuorten osallisuudenmalli.

Opinnäytetyön prosessin aikana opinnäytetyön toteutustapa muuttui alkuperäisestä suunnitelmasta muutamaan otteeseen. Opinnäytetyömme oli alun alkaen tarkoitus toteuttaa laadullisena tutkimuksena, jossa olisimme tehneet kyselyhaastattelun tai ryhmähaastattelut Keravan kaupungin päiväkotien varhaiskasvattajille päiväkodeissa. Totesimme yhdessä työelämäedustajan ohjaajamme kanssa, että ajankohta on haasteellinen tähän, koska toimintakausi on lopussa ja työntekijöiden mielenkiinnonkohteet ovat toisaalla. Syksyllä tämä olisi parempi toteuttaa.

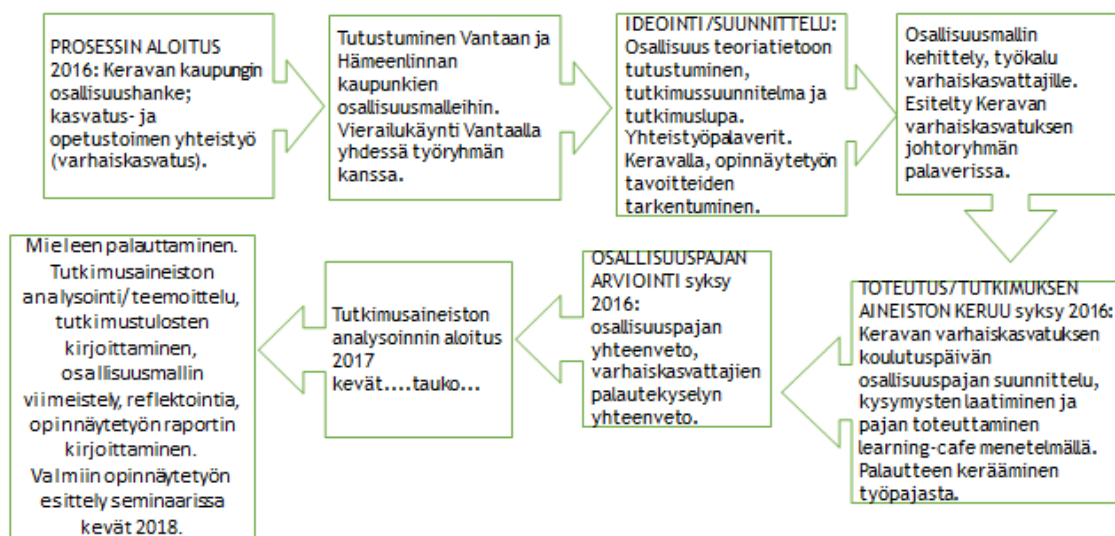
Loppu kevään aikana työstimme opinnäytetyömme viitekehystä. Teimme tutkimussuunnitelman ja haimme tutkimusluvan (liite 1) Keravan kaupungilta. Kehittelimme myös alustavaa osallisuuden mallia, jonka työelämäedustajamme myös esitteli varhaiskasvatuksen johtoryhmän palaverissa

Tapasimme alkusyksystä työryhmän jäsenet edetäksemme opinnäytetyössämme seuraavaan vaiheeseen. Kävi ilmi, että myös syksyllä toimintakauden alussa on varhaiskasvattajilla paljon tekemistä, joten työelämäedustajan ehdotus, että ryhmähaastattelujen sijasta osallistuisimmekin varhaiskasvattajien koulutuspäivään kouluttajina oli erittäin hyvä vaihtoehto. Nopealla aikataululla suunnittelimme koulutuspäivänrungon ja muutimme vielä haastattelukysymykset teemahaastattelun muotoon. Toteutimme osallisuustyöpajan learning cafe- menetelmällä.

Ohjaamassamme osallisuustyöpajassa Keravan varhaiskasvattajien, jokaisen osallistujan rooli toimijana oli ensiarvoisen tärkeä. Lapsen osallisuutta tukeva kehittäminen edellytti onnistuakseen varhaiskasvattajien aktiivista osallistumista ja vuorovaikutusta, riippumatta mihin kasvattajien ammattiryhmään hän kuului. Kehittämistoiminta on ennen kaikkea sosiaalinen prosessi. Osallistuminen toimintaan puolestaan perustuu dialogiin, joiden avulla tarkastellaan kehittämistoiminnan perusteita, toiminnan tapoja ja tavoitteita. (Toikko & Rantanen 2009, 89).

Osallisuustyöpajan tavoitteena oli osallistaa Keravan varhaiskasvattajat työpajan avulla osallisuusmallin suunnitteluun, jotta malli ei jäisi irralliseksi ja varhaiskasvattajat olisivat paremmin sitoutuneita sen käyttöön, koska ovat saaneet vaikuttaa mallin syntymiseen. Työpajan tavoitteena oli synnyttää dialogia eri päiväkotien varhaiskasvattajien kesken. Tavoitteena oli myös tuoda osallisuus näkyväksi ja jakaa tietoa sekä kehittämisehdotuksia eri päiväkoteihin. Halusimme myös tuoda näkyville varhaiskasvattajille itselleen kuinka paljon he jo tietävät osallisuus teemasta. Alustimme työpajaa lyhyellä koosteella osallisuudesta, jossa kerroimme osallisuudesta määritelmänä ja avaten Vennisen osallisuuden neljää kulmakiveä varhaiskasvattajan toimintatapana.

Osallisuustyöpajan jälkeen keräsimme varhaiskasvattajilta palautetta. Olemme tehneet tästä yhteenvedon jota avaamme myöhemmin (kuvio 5). Alkuvuodesta 2017 aloimme työstämään aineistoa, mutta sitten työelämä ja henkilökohtaisen elämän vaikeudet veivät voimavaroja ja opinnäytetyö jäi taka-alalle. Myös varsinainen hanke ehti päättyä ennen kuin saimme opinnäytetyömme valmiiksi. Opinnäytetyöraportti viimeisteltiin ja esiteltiin seminaarissa keväällä 2018.

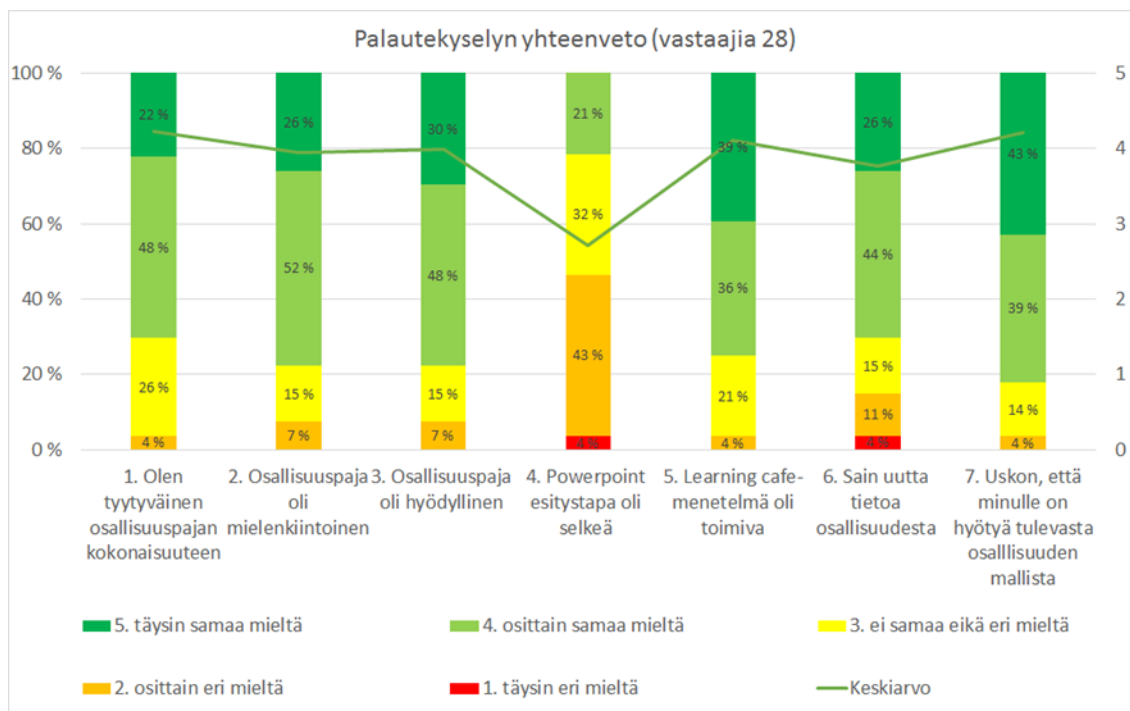
Kuvio 4: Opinnäytetyöprosessin kuvaus

5.1 Osallisuustyöpajan arviointi

Kysyimme työpajaan osallistuneilta palautetta kirjallisesti (liite 2) työpajan jälkeen. Osallisuus työpajan kokonaisuuteen oli täysin tyytyväisiä asteikolla 1-5 (5) 22% vastaajista ja osittain tyytyväisiä (4) 44% vastaajista. Menetelmän valinnassa onnistuimme mielestämme hyvin. Myös varhaiskasvattajat olivat menetelmään tyytyväisiä. Vastaajien palautekyselyn väittämän perusteella; Learning cafe- menetelmä oli toimiva asteikolla 1-5 39% vastasi (5)

täysin samaa mieltä ja 36% (4) osittain samaa mieltä. Tämän perusteella voidaan todeta, että menetelmä oli onnistunut.

Osallisuustyöpajassa meitä jäi harmittamaan powerpoint esityksemme Shierin osallisuuden tasomalli taulukon epätarkkuus. Uskomme myös, että tämä on yksi syy miksi palautekyselyn väittämä; powerpoint esitystapa oli selkeä, on selvästi palautekyselyn yhteenvedon vastauksissa alhaisin.

Kuvio 5: Keravan varhaiskasvattajien osallisuustyöpajan palautekyselyn yhteenvedo.

Sitä kuinka paljon osallisuustyöpajaan osallistuneilla varhaiskasvattajilla on teoretietoa osallisuudesta emme pystyneet arvioimaan, mutta ainakin vastaajien palautekyselyn väittämän perusteella; sain uutta tietoa osallisuudesta asteikolla 1-5 vastasi 26% (5) täysin samaa mieltä sekä 44% (4) osittain samaa mieltä voidaan todeta, että työpajasta oli hyötyä osallisuuden tiedon lisääjänä. Osallisuus työpajan täysin mielenkiintoisena koki (5) 26% ja osittain mielenkiintoisena (4) 48% vastaajista.

Toivomme, että kehittämäämme osallisuusmallia lisätyöstetään eteenpäin ja uskomme siitä olevan hyötyä varhaiskasvattajien työn kehittämisessä uuden vasun mukaiseksi. Vastaajista osallisuus työpajan koki täysin hyödylliseksi (5) 30% ja osittain hyödylliseksi (4) 48%.

Varhaiskasvattajien palautekyselyn vastauksista väittämän perusteella; uskon, että minulle on hyötyä tulevasta osallisuuden mallista asteikolla 1-5 vastasi 43% (5) täysin samaa mieltä ja 39% (4) osittain samaa mieltä, josta voidaan päätellä, että mallista olisi hyötyä varhaiskasvattajille tulevaisuudessa.

6 Tutkimuksen tavoite ja tutkimustapa

Opinnäytetyömme tukee Keravan kaupunkikohtaisen osallisuus mallin syntymistä. Lähestymme osallisuutta varhaiskasvattajan näkökulmasta. Opinnäytetyömme oli kaksivaiheinen. Siihen kuului osallisuusmallin kehittäminen ja tutkimuksellinen osuus. Tavoitteenamme oli luoda osallisuusmalli varhaiskasvatukseen, josta jää keinoja varhaiskasvatukseen ja päiväkotiarkeen työn kehittämisen tueksi.

Tutkimuksellisessa osuudessa tutkimustehtävämme oli selvittää Keravan päiväkotien työntekijöiden näkemys alle kouluikäisten lasten osallisuudesta. Tutkimus toteutettiin suunnittelemalla ja toteuttamalla Keravan varhaiskasvattajille kaksi samanlaista työpajaa Keravan varhaiskasvattajien koulutuspäivässä syyskuussa 2016. Koulutuspäivä oli tarkoitettu kaikille Keravan 245 varhaiskasvattajalle. Meidän työpajoihin osallistui yhteensä kaksikymmentäkahdeksan varhaiskasvattajaa. Työpajojen tarkoitus oli tuoda esille varhaiskasvattajien ajatuksia lasten osallisuudesta nimenomaan kasvattajan näkökulmasta ja pohtia erilaisia arjen tilanteita joissa osallisuus toteutuu sekä kysellä ideoita varhaiskasvattajilta kehittämäämme osallisuuden malliin. Työpajat toteutettiin laadullisen tutkimuksen ryhmähaastatteluna, teemahaastattelemalla varhaiskasvattajia. Menetelmänä käytettiin yhteistoimintamenetelmää nimeltään Learning cafe. Tavoitteiden saavuttamiseksi valitsimme seuraavat tutkimuskysymykset:

1. Miten varhaiskasvattajien mielestä voidaan vahvistaa/ tukea lasten osallisuutta päiväkotiarjessa?
2. Mitkä asiat varhaiskasvattajien mielestä vaikuttavat osallisuuden vahvistamiseen?
3. Millainen on varhaiskasvattajan rooli ja vastuu?

6.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyömme tutkimuksellinen osuus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Laadullinen tutkimus pyrkii ymmärtämään ilmiötä, selittämään ilmiön koostumusta, tekijöitä ja niiden välisiä suhteita. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita prosesseista, merkityksistä eli siitä miten ihmiset kokevat ja näkevät reaali maailman. Laadullinen tutkimus on usein kuvailevaa, ilmiön ymmärtämistä kuvaillaan sanojen, tekstin ja kuvien avulla. (Kananen 2014, 19-20, 25.) Kiteytettynä laadullinen tutkimus on ihmistieteellinen tutkimus. Siinä tarkastellaan ihmisten käyttäytymistä, toimintaa ja ajattelua. Se on ymmärtävä tutkimus, se pyrkii kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85.)

Laadullisen tutkimuksen yleisimmät aineistonkeruumenetelmät ovat haastattelu, kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.)

Omassa opinnäytetyössämme käytimme aineistonkeruumenetelmänä ryhmähaastattelua, joka toteutettiin teemahaastatteluna. Ryhmähaastattelu on vapaamuotoinen keskustelu, jossa osallistujat voivat kommentoida asioita melko spontaanisti tekemällä huomioita ja tuottamalla monipuolista tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Ryhmähaastattelun lähtökohtana on vuorovaikutus osallistujien kesken. Haastateltavan vastuulla on luoda ilmapiiri, jossa keskustelua syntyy ja mahdollisesti helpottaa keskustelua. Haastateltava huolehtii siitä, että keskustelu pysyy teemoissa ja kaikilla osallistujilla on mahdollisuus tuoda oma mielipiteensä esille. Ryhmähaastattelun etu on se, että siinä saadaan nopeasti ja samanaikaisesti tietoa monelta eri vastaajalta. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 61, 63.)

Teemahaastattelulle ominaista on, että haastateltavat ovat kokeneet jonkin asian ja haastattelussa käytetään tiettyä teemaa, josta keskustellaan. Menetelmässä korostetaan yksilöiden elämysmaailmaa ja heidän määritelmiään tilanteista. Keskeistä on ihmisten tulkinnat asioista ja heidän asioille antamansa merkitykset ja myös se, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. Tällä menetelmällä voidaan tutkia kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, uskomuksia ja tunteita. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 47-48.)

Opinnäytetyössämme käytimme aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Ilmiön aikaisemmillä havainnoilla, tiedoilla tai teorioilla ei pitäisi olla mitään vaikutusta analyysin ja toteuttamisen tai lopputuloksen kanssa, koska analyysin oletetaan olevan aineistolähtöistä. Kaikki aikaisempi tieto pyritään sulkemaan analyysin ulkopuolelle niin, että se ei vaikuttaisi analyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-96.)

Ongelmallista aineistolähtöisessä analyysissä on se, että voiko tutkija taata, että aineiston analyysi tapahtuu aineiston tiedonantajien ehdoilla eikä tutkijan ennakkoluulojen saattamana. Aineistolähtöinen aineiston analyysi voidaan jakaa karkeasti kolmeen eri vaiheeseen. Aineiston redusointi eli pelkistäminen ja aineiston klusterisointi eli ryhmittely antavat mahdollisuuden vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Kolmas vaihe on abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. (Tuomi ym. 2009, 95-96.)

Sisällönanalyysia käytetään laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena kehyksenä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Sisällön analyysissä pyrkimyksenä on kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti, etsiä tekstin merkityksiä.

6.2 Learning Café- menetelmä

Keräsimme tutkimusaineistoa varhaiskasvatustajilta learning-café menetelmällä, joka on oman kokemuksemme perusteella toimiva tapa tehdä ryhmätyöskentelyä ja jakaa tietoa ja ajatuksia erilaisista teemoista. Innokylä nettisivusto kuvaa menetelmää seuraavasti: Learning

cafe eli oppimiskahvila on keskusteluun, tiedon luomiseen ja siirtämiseen tarkoitettu yhteistoimintamenetelmä. Menetelmässä tärkeää on keskustelu, omien näkemysten selittäminen ja yhteisen ymmärryksen löytäminen. Menetelmä opettaa yhteisten ratkaisujen tekemistä. Toisten näkemyksiä voi kommentoida ja kyseenalaistaa. (Innokylä.)

Learning Café -menetelmässä työskentely toteutetaan eri pöytiin jaetuissa ryhmissä. Jokaiseen pöytään laitetaan oma teema, josta keskustellaan ja paperia johon osallistujat voivat kirjoittaa ideoita, ajatuksiaan ja näkökulmiaan ylös. Jokaiseen pöytään valitaan puheenjohtaja, joka pysyy omassa pöydässä koko ajan. Ryhmä keskustelee sovitusta teemasta ja kirjaa niitä ylös. Sovitun ajan jälkeen vaihdetaan pöytää ja keskustellaan seuraavasta aiheesta. Lopuksi tulokset kootaan yhteen ja esitellään kaikille osallistujille. (Innokylä.)

Teimme teemahaastattelurungon, (liite 3) jotka pohjautuivat tutkimuskysymyksiimme ja edellä kuvattujen Vennisen ja Leinosen lapsen osallisuuden kulmakivet aikuisen toiminnassa taulukkoon. Kysymykset olivat luonteeltaan avoimia kysymyksiä. Kysymysten tarkoituksena oli ohjata keskustelua oikeaan suuntaan, helpottaa keskustelua ja viedä sitä eteenpäin. Näin varmistimme myös sen, että kaikki aihealueet tulee käytyä läpi keskustelujen aikana.

Työpajan alussa jaoinme värikorttien avulla osallistujat neljään ryhmään. Samaa väriä saaneet muodostivat oman ryhmän. Tavoitteena oli muodostaa ryhmät eri päiväkotien edustajista. Päivän tarkoituksena oli myös tuoda varhaiskasvattajille tietoa osallisuudesta, jonka vuoksi esittelimme opinnäytetyömme tarkoitusta ja lähtökohtia; Shierin osallisuuden mallia sekä Vennisen ym. osallisuuden kulmakivet aikuisen toiminnassa. Esittelimme myös kehittämämme mallin alustavaa suunnitelmaa.

6.3 Tutkimustulokset

Aineiston analyysin aloitimme kirjaamalla kaikki osallisuuspajaan osallistuneiden varhaiskasvattajien vastaukset ylös word- tiedostoon, jotta saisimme jonkinlaisen kokonaiskuvan vastauksista. Vastaukset on kirjattu juuri samoin sanoin kuin osallisuuspajaan osallistujat olivat ne yhteiselle vastauspaperille kirjanneet keskustelujensa pohjalta. Luimme vastauksia muutaman kerran läpi ja siirsimme vastaukset excel- taulukkoon. Tämä taulukko toimi teemoittelun pohjana, josta lähdimme etsimään ensin alaluokkia, yläluokkia ja lopuksi pääluokkia, joista pääsimme pohtimaan tutkimuksemme varsinaisia tuloksia. Luonnollisesti tätä vaihetta helpotti tekemämme teemahaastattelurungon kysymykset joihin varhaiskasvattajat olivat vastanneet learning cafe keskustelujen aikana.

Analyysissa tarkastelimme aineistoa kasvattajan toimintatapojen ja roolin näkökulmasta. Tarkastelimme myös millaiset asiat vaikuttavat lasten osallisuuteen. Analyysimme pohjalta olemme jakaneet tulokset kolmeen pääteemaan, jotka ovat 1) Lasten osallisuutta tukevat

toimintatavat ja menetelmät arjessa, 2) lasten osallisuuteen vaikuttavat tekijät, 3) varhaiskasvattajan rooli ja vuorovaikutus.

6.3.1 Lasten osallisuutta tukevat toimintatavat ja menetelmät arjessa

Vastausten perusteella lasten osallisuutta tukevista toimintatavoista ja menetelmistä nousi esille viisi erilaista teemaa: lapsilähtöisyys, ammatillisuus, vuorovaikutus, luovuus ja toimijuus.

Lapsilähtöisyys koostui erilaisten keskustelujen, haastattelujen ja kyselyjen kautta, joita käytiin päiväkodissa perushoitotilanteissa, siirtymätilanteissa, ruokapäytäkeskusteluina, lastenkokouksissa sekä päivän tähti tai viikon henkilö -haastatteluissa.

Ammatillisuus näkyi tärkeänä varhaiskasvattajien vastauksissa mm. lapsihavainnointina, dokumentointina, projektityöskentelynä, pienryhmätoimintana, erilaisina pedagogisina keskusteluina esimerkiksi aloitus- ja vasukeskusteluina.

Varhaiskasvattajien vastauksissa korostettiin vuorovaikutusta kaikkien toimijoiden välillä. Se näkyi varhaiskasvattajan ja lapsen välisenä vuorovaikutuksena, varhaiskasvattajan ja vanhempien välillä olevana vuorovaikutuksena sekä tiimin jäsenten välisenä vuorovaikutuksena. Myös varhaiskasvattajan ja esimiehen välinen vuorovaikutus tuli esille. Laadukkaan vuorovaikutuksen tekijät nousivat myös esiin.

Luovuus nousi vastauksista esille erilaisten luovien toimintojen kautta. Näistä esimerkkeinä nousi blogien, valokuvien sekä videokuvausten, animaatioiden, sarjakuvien tekeminen, näihin otetaan myös lapset mukaan. Luovuus nousi esille myös vuorovaikutuksen ja toiminnan toteuttamisen kautta, suunnitelmien muuttaminen joustavasti kulloisenkin tilanteen mukaan.

Varhaiskasvattajien vastauksissa toimijuus näyttäytyi lapsen toiminnassa muun muassa kuvataiteen, lasten kokouksien ja kertomuksien, lasten kiinnostuksen kohteiden sekä erilaisten projektien kautta. Erilaiset lapselle ominaiset tavat toimia esim. kuvataide, lapsen tukeminen erilaisissa arjen toiminnoissa/ sekä omatoimisuuden tukeminen ottamalla lapsi mukaan apulaiseksi erilaisiin arjen tilanteisiin tukivat myös vastaajien mielestä lasten toimijuutta.

Tavoista joilla lasten maailma tuodaan näkyväksi lapsille itselleen, sekä heidän huoltajille, vastaajat nostivat esiin kirjallisesti seuraavia asioita: ”dokumentointi, vasu/ leops keskustelut, kertomalla lapsen päivästä, blogit, videoitu tuokioita, valokuvat, lasten tuotoksia laitetaan esille ympäri taloa”.

Lasten osallisuutta tukevat toimintatavat arjessa kohtaan kokosimme yli sata eri varhaiskasvattajien vastausta. Vastausten suuren määrän vuoksi teimme tästä osiosta vielä

erillisen taulukon, johon yhdistimme myös kasvattajan roolin. Taulukko on koottu kasvattajan näkökulma mielessä pitäen.

Taulukko 1: Kasvattajan rooli ja osallisuutta tukevat toimintatavat arjessa

KASVATTAJAN ROOLI JA OSALLISUUTTA TUKEVAT TOIMINTATAVAT ARJESSA					
KASVATTAJA MAHDOLLISTAA LAPSEN AKTIIVISEN VAIKUTTAMISEN	KASVATTAJA TUKEE LAPSEN TOIMIJUUTTA ARJEN TILANTEISSA	KASVATTAJAN TOIMINTATAVAT JA MENETELMÄT	KASVATTAJAN VUOROVAIKUTUS, ASENNE JA ARVOT	KASVATTAJA TEKEE LAPSEN MAAILMAN NÄKYVÄKSI	KASVATTAJA OSALLISTAA HUOLTAJAT
lapsilähtöisyys	omatoimisuuden tukeminen	tiedonantaja/ jakaja	valtasuhteen tiedostaminen, tasavertaisuus	pedagoginen dokumentointi	yhteistyö huoltajien kanssa
lasten ideat pohjana toiminnan suunnittelulle	lapset aikuisen mukana valitsevat tarvikkeet	aikuinen mahdollistaa toteutuksen; materiaalit, tilat ja aika	turvallisen oppimisympäristön luoja	vasu/leops-keskustelut	vasu/leops-keskustelut
keskustelut lapsien kanssa, kysellään lapsilta	perushoitotilanteissa lapsi saa opetella itse	aikuinen toimii assistenttina	luo myönteisen ilmapiirin; avoin, salliva, rohkaiseva, kannustava ja positiivinen	kertomalla lapsen päivästä	pehmoeläin kiertää kodeissa, kirjoitetaan vihkoon tarinaa
lastenkokoukset, porinaporukat, leikkikerhot	lapsi mukana apulaisena arjen toiminnoissa: vie ruokakärryn aikuisen kanssa, petaavat sängyn, ruoka-apulaisena, kenkäapulainen, kierrätysapulainen, viikonapulainen	lapsilta ideoita toiminnan suunnitteluun	kasvattaja arvostaa lasta, on oikeasti kiinnostunut, haluaa kuunnella, tutustua lapseen ja hänen tarpeisiinsa	blogit	vanhemmat mukaan esim. TVT-läky
lapsipalaverit 1x kk (suunnittelevat leikit, liikunnan, kädentyöt, retket ja musiikin)	pukemisessa/ ruokailussa yms. valinnan mahdollisuus valita vaihtoehtoista	työstetään lasten ideoita yhdessä lasten kanssa	asenne kohdallaan/ aikuisen sensitiivisyys	videoitu tuokioita	kysellä vanhemmilta
lapselle ominainen tapa toimia, lapsen oma tuottaminen, lapset tekee esityksen, kuvataideilmaisu	lapsi saa ottaa itse ruoan ja tehdä leivän	projektityöskentely	havainnoi lasta	valokuvat	aloituskeskustelut
lapset suunnittelevat aamupiirin	omista tavaroista huolehtimisen opettaminen	pienryhmätoiminta	herkkyys tarttua lapsen mielenkiinnonkoht eisiin sillä hetkellä, kirjataan mielenkiinnonkoht eita ja palataan myöhemmin	lasten tuotoksia esillä ympäri taloa- vanhemmat näkevät myös toiminnan tuloksia	kotikäynnit
arvioidaan yhdessä lasten kanssa, esim. Hymynaamat	lapsi neuvoo/ ohjaa itse esim. liikuntaliikkeitä ja jumppaa	taidot- omenapuu- lapset/ vanhemmat : mietitään mitä taitoja haluaisi oppia	kuunnellaan/ havainnoidaan mitä lasten elämään kuuluu, mikä on in, mitkä asiat pohdituttavat	kuvataan lapsen päivä	lasten omat kuvat kotoa
lasten ryhmäsynttärilapset itse ideoi ja suunnittelee	oma puheenvuoro	toiveiden taulu, koko vuodeksi ideoita	aikaa pysähtyä ja kuunnella lasta, olla läsnä lapselle		

lapset itse videoi- videon katselu- lapset kertovat miltä näyttää	"puhepehmo" auttaa hiljaisempia/ syryäänvetäytyviä osallistumaan ja kertomaan ajatuksiaan	omahoitaja	taito tarttua hetkeen ja kuulla lapsen mielenkiinnonkoht eet		
lapset ottavat itse kuvia, animaatioita, sarjakuvia, tulosteet	leluesittely	kuvien käyttö	valmius toimia spontaanisti, valmius vaihtaa toiminnan suuntaa		
kummitoiminta/ isot auttaa pieniä	lapsi saa valita leikin ja kaverit	tukiviittomat	jutella/ pelata/ tehdä tehtäviä lapsen kanssa kahdestaan		
annetaan lapsen kuvata omaa maailmaansa	esim. muistipelikorttien avulla valitaan/ käsinnukke valitsee	mind- map kuvilla: lapsen kertomus	istuu lattialla, toimii lasten tasolla		
viikon/ päivän tähti henkilö		sadutus- toteutus	leikeissä mukana		
siirtymätilanne keskustelut lasten kanssa		haastattelu, kysely	kannustaa, kehuu; peukutus, yläfemmat, kiitos-		
ruokapöytäkeskust elut		dokumentointi: tabletit, puhelimet, kansiot	tiedon antaja- asioiden sanoittaminen		
lasten haastattelut- tiedonsiirto		kirjaaminen- aikuiset pysyy kartalla			
		leikkipisteet toimiviksi	havaintojen jakaminen; eri kasvattajat havainnoivat eri tavoin saman lapsen toimintaa (eri tilanteissa) tieto jaetaan toisille esim. tiimipalaverissa		
		ennakoiminen; taimer- kun aika loppumassa, lapset tietävät esim. koska leikki loppuu			

6.3.2 Lasten osallisuuteen vaikuttavat tekijät

Lasten osallisuuteen vaikuttavat tekijät on jaettu viiten eri teemaan Learning cafe-
kysymysten perusteella; myönteinen ilmapiiri, osallisuuden reunaehdot, osallisuutta estävät
tekijät, osallisuutta edistävät tekijät ja olosuhteisiin vaikuttavat tekijät. Keskeinen asia, joka
vaikuttaa lasten osallisuuteen on oppimisympäristön ilmapiiri. Kysyimme varhaiskasvattajilta
mitkä tekijät mahdollistavat myönteisen ilmapiiriin osallisuudelle? Teemoittelimme
varhaiskasvattajien myönteistä ilmapiiriä koskevat vastaukset kolmeen eri teemaan:
varhaiskasvattajan ammatillisuuteen, tiimityöhön ja kasvattajan asenteeseen.

Ammatillisuuden alle kuului mm. vastaukset ”johdonmukaiset ihmiset, joustavuus, sitoutuminen yhteiseen hyvään; lapsen oppimiseen”. Tiimityön tärkeydestä kertoivat vastaukset; ”tiimissä sitoutuvat toimintaan, hyvä tiimihenki, työyhteisö valmis lähtemään muutokseen, irti vanhoista rutiineista, avoimuus ja päätös, toimiva tiimi ja yhteiset linjat”.

Kasvattajan asenne myönteisen ilmapiirin luojana. Vastaajien mielestä myönteinen ilmapiiri osallisuudelle syntyy kun ilmapiiri on avoin, salliva, rohkaiseva, innostava, kannustava ja positiivinen. Myönteinen ilmapiiri vaatii aktiivista ja läsnäolevaa aikuista. Jokaista lasta tulee kuunnella ja aikaa tulee olla lasten yksilölliselle huomioimiselle. Mielestämme nämä vastaukset kuvaavat varhaiskasvattajan vuorovaikutusta, asennetta, arvomaailmaa sekä ihmiskäsitystä.

Kysyimme varhaiskasvattajilta reunaehdoista osallisuudelle. Varhaiskasvattajien vastauksista osallisuuden reunaehdoiksi nousivat turvallisuus, yhdessä sovitut säännöt ja toimintaohjeet, aika, resurssit sekä kasvattajan halu kehittää omaa työtään. Johtajan rooli, ajan antaminen nostettiin esiin.

Osallisuutta estäviä tekijöitä ovat vastanneiden mielestä tilanpuute, iso ryhmäkoko, yhteisen kielen puuttuminen, kiire, resurssipula, oheistyöt, aikataulut sekä aikuisten vastahakoinen asenne. Osallisuutta edistäviä tekijöitä ovat pienryhmätyöskentely, pienet tilat, yhteisöllinen tapa toimia, toimintatapojen pohdinta ja arviointi, yhteiset ruoka- ja nukkumistilat, turvallisuuden tunne, tutut lapset, havainnointi sekä turvallinen oppimisympäristö.

Olosuhteisiin vaikuttavat tekijät. Tässä teemassa nousi esiin ”kasvattajan huono asenne / väärä asenne, aikuisten tekemät säännöt, oppimisympäristön merkitys (tilat, pelit, välineet-niiden muunneltavuus), yhteisöllisyys, kiire, henkilökunta resurssit, lapsiryhmän koko, lapsiaine, ikärakenne, ammatillisuus (oma asenne ja innostus), tiedonhalu sekä kouluttautuminen”.

6.3.3 Kasvattajan rooli ja vuorovaikutus

Kasvattajan rooli ja vuorovaikutus teemassa nousivat esiin kasvattajan erilaiset persoonalliset ominaisuudet, arvot ja asenteet sekä ammatilliset ominaisuudet. Persoonallisiksi ominaisuuksiksi nousi herkkyys lasten tarpeille, kuuntelu ja läsnäolon taito. Kasvattajan tulee antaa lapselle mahdollisuus onnistua/ epäonnistua ja yrittää, lapsen tulee saada valinnan mahdollisuus, lasten taitoja ei tule aliarvioida. Asenteen tulee olla innostunut, kokeileva ja avoin. Amatillisista ominaisuuksista kertoo reflektointi- ja palautekyky. ”Aikaa tulee olla pohdinnalle ja asioiden sisäistämiseen. Käytäntö- työssä näkyy muutoksena, epäjärjestyksen sietäminen ja joustavuus. Kokeileva ja avoin asenne, oppiminen ja koulutus”

Tutkimustuloksia analysoitaessa nousi esiin seuraavanlaisia kasvattajan rooleja: osallisuuden mahdollistaja, toimijuuden tukija, kuuntelija, keskustelija, kyselijä, assistentti, vaihtoehtojen antaja, myönteisen ilmapiirin ja turvallisen oppimisympäristön luoja, havainnoija, dokumentoija, tiedon antaja sekä toimintatavan ja menetelmän valitsija.

7 Johtopäätökset

Tutkimustuloksemme osoittavat, että Keravan varhaiskasvattajilla on paljonkin arjen kokemuksen kautta syntynyttä tietoa lasten osallisuuden tukemisesta. Nivala ja Ryyänen ovat sanoneet, että lapsia ei voi osallistaa päiväkodin toimintaan, vaan heidän osallisuuden toteutumiseksi luodaan mahdollisuuksia.

Lasten osallisuutta tukevat toimintatavat ja menetelmät arjessa osuuden tutkimustuloksistamme kävi ilmi, että varhaiskasvattajien mielestä he antavat lapsille mahdollisuuden vaikuttaa päiväkodin toimintaan yhteisten sääntöjen ja käytäntöjen rajoissa. Varhaiskasvattajat antoivat lapsille päätösvaltaa arjessa huomioimalla realiteetit. Varhaiskasvattaja toimii yhdessä lasten kanssa ja on läsnä tarvittaessa. Venninen ym. tutkimuksessa monet vastaajista mielsivät lasten osallisuuden puhtaasti aikuisen rajaamissa vaihtoehtoissa toimimiseksi tai niistä valitsemiseksi.

Keravan varhaiskasvattajien mielestä lapsilla on mahdollisuus itse vaikuttaa leikin valintaan, leikkikavereihin ja leikkipaikkaan. Vennisen ym. tutkimuksessa lasten tekemiä aloitteita ja mahdollisuuksia tehdä päätöksiä oli tutkimukseen osallistuneiden mukaan eniten taiteissa, erityisesti askartelussa. Päätöksenteon mahdollisuuksia lapsilla oli taideaineiden ohella paljon leikissä. Myös liikunnassa lapset otettiin mukaan päätöksentekoon. (Venninen ym. 2010, 19, 22).

Tutkimustuloksistamme kävi ilmi, että erityisesti perushoitotilanteissa lasten osallisuutta tuettiin ja lapsille annettiin mahdollisuus vaikuttaa. Varhaiskasvattajien mielestä heidän tehtävänä oli mahdollistaa lapsille mielekäs toimintaympäristö sekä tarjota materiaalia lasten käyttöön. Varhaiskasvattaja havainnoi lapsen leikkiä ja osallistuu säännöllisesti leikin ohjaukseen. Se millä tavoin leikkiä havainnoitiin ei käynyt ilmi.

Tutkimustuloksissamme havainnointi ja erilaiset keskustelut lasten kanssa nousivat tärkeiksi menetelmiksi tutustua lapsen maailmaan ja hänen mielenkiinnonkohteisiin. Myös Vennisen ym. tutkimuksessa kasvattajat painottivat keskusteluja ja havainnoinnin merkitystä sekä suunnitelmien riittävää joustavuutta. (Venninen ym. 2010, 56.)

Vennisen ym. tutkimuksessa lasten keinoja vaikuttaa päiväkotiryhmässään olivat pääasiassa yhteinen keskustelu, äänestäminen sekä lasten mielipiteiden kysely. Äänestyksestä puhuttaessa ei tosin käynyt ilmi, olivatko tarjotut vaihtoehdot lasten vai aikuisten aloitteita. Äänestäminen ei noussut meidän tutkimustuloksissa esiin.

Lasten osallisuuteen vaikuttavat tekijät tutkimustulostemme teemat ovat nousseet esiin myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Turvallisen ja sallivan ilmapiirin merkitys nousi esiin omassa tutkimustuloksissamme. Nivala ja Rynnänen ovat todenneet, että ryhmään liittymistä voidaan tukea esimerkiksi turvallisella ja hyväksyväällä ilmapiirillä ja ryhmäytymistä tukevalla toiminnalla. Tätä puoltaa myös Vennisen, Leinosen ja Ojalan tutkimus, jossa he toteavat, että lasten vaikuttamismahdollisuudet vaihtelivat kasvatushenkilöstön mukaan suuresti eri päiväkotien välillä. Vaihteluun vaikuttivat ryhmän ilmapiiri, erityisesti yhteisöllisyys. Myös yhteisöllinen toimintatapa nousi esiin omassa tutkimustuloksissamme.

Tutkimustulostemme lasten osallisuuden esteiksi nousseet teemat ovat linjassa myös Vennisen, Leinosen ja Ojalan tutkimustulosten kanssa. Myös he nostavat esiin tutkimuksessaan lapsen osallisuuden esteiksi lapsimäärän, henkilökunnan määrän ja resurssit, oheistyöt, tilaratkaisut sekä kieli- ja puhetaidon puutteen. Myös kiire, rutiinit ja pinttyneet toimintatavat koetaan lasten osallisuuden esteinä. Lisäksi he nostavat osallisuuden esteinä esiin myös melun ja vanhempien tarpeet tutkimuksessaan. Nämä teemat eivät näyttäytyneet omassa tutkimuksessamme. Venninen ym. tutkimuksessa säännöt nähtiin osallisuuden mahdollistajana sekä esteinä. Myös samankaltaisia tutkimustuloksia havaitsimme omassa tutkimuksessamme. Liian tarkat aikuisten tekemät säännöt, rutiinit ja aikataulut nähtiin lasten osallisuuden esteinä ja toisaalta taas selkeät yhdessä sovitut pelisäännöt, toimintamallit ja johdonmukaisuus nähtiin osallisuuden reunaehtoina.

Kasvattajan rooli ja vuorovaikutus tutkimustulostemme osion mukaan varhaiskasvattajan vuorovaikutuksella, roolilla ja toimintatavalla on suuri merkitys lasten osallisuuden tukemisessa. Ei ole sama miten ja millä tavalla varhaiskasvattaja kohtaa lapsen arkisissa tilanteissa ja toiminnoissa. Varhaiskasvattajat nostivat vastauksissaan esiin asenteet ja arvot jotka ovat lähtökohta vuorovaikutukselle. Osallisuuden ydin on vuorovaikutuksessa. Tämä nousi yhdeksi tärkeimmäksi oivallukseemme tutkimustuloksia analysoitaessa. Oman kokemuksemme mukaan varhaiskasvattajat pysähtyvät pohtimaan arjen kiireissä vuorovaikutuksen laatua aivan liian vähän. Myös Leinonen toteaa, että pienten lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa rakentuu erilaisissa jokapäiväisissä vuorovaikutustilanteissa, kohtaamisissa, valintatilanteissa ja yhteiseen toimintaan vaikuttamisessa.

Vennisen, Leinosen ja Ojalan tutkimuksessa aikuisten roolia kuvataan sekä lasten mielipiteiden kyselijöinä, että näiden toiveiden selvittäjinä kuuntelemalla. (Venninen ym. 2010, 24.) Hyvin toteutettuina keskustelut mahdollistavat kaikille lapsille kuulluksi tulemisen sekä mahdollisuuden esittää kysymyksiä ja mielipiteitä.

Mäkitalo, Nevanen, Ojala, Tast, Venninen & Vilpas (2011, 53) tutkimuksen mukaan eräässä tutkimuspäiväkodissa pohdittiin millaista vuorovaikutussuhdetta saadaan luotua lapseen, eikä niinkään sitä mitä hänelle opetamme. Keskeistä oli myös aikuisen läsnäolo, kuuntelu ja lapsen

kunnioittaminen, jotka koettiin olevan perustana kaikelle muulle. Myös omassa tutkimuksessamme nämä teemat nousivat korostetusti esiin. Karila & Lipponen (2013), lainaus Hännikäinen (2013,51) toteaa pedagogisesta toiminnasta että, se tapahtuu sosiaalisessa maailmassa, jossa yksilöt kohtaavat toisensa vuorovaikutuksessa. Kohtaamisessa varhaiskasvattajat ovat tärkeässä asemassa, koska varhaiskasvatuksen ja pedagogisen toiminnan kohteena ovat pienet lapset. Tämän vuoksi vuorovaikutuksen laatu on yksi tärkeimmistä varhaiskasvatuksen laadun ja emotionaalisen hyvinvoinnin tekijöistä. Vuorovaikutus on varhaiskasvattajan ja lapsen välinen suhde, jossa rakennetaan yhteistä ymmärrystä, vahvistetaan lapsen peruluottamusta sekä edistetään hänen oppimistaan ja kehitystään. Tämä vuorovaikutussuhde on yhteydessä varhaiskasvattajan fyysiseen, psyykkiseen läsnäoloon, läheisyyteen, jaettuun huomioon, vuorovaikutuksen samanaikaisuuteen, varhaiskasvattajan eettiseen tietoisuuteen, tarkkaan havainnointiin sekä sensitiivisyyteen. Sensitiivisyys ilmenee katsekontaktina, myönteisinä eleinä, ystävällisenä äänensävyinä, lämmön ja hellyyden osoituksina sekä lapsen kunnioittamisena ja arvostamisena. Sensitiivinen varhaiskasvattaja kuuntelee lasta ja vastaa hänelle, eläytyy lapsen tarpeisiin ja huolenaiheisiin ja kehuu lasten suorituksia sekä tulkitsee lapsen viestejä.

Mäkitalo, Nevanen, Ojala, Tast, Venninen & Vilpas (2011,65) tutkimuksen eräessä monikuluttuurisessa tutkimuspäiväkodissa oli otettu kehittämiskohteeksi lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen kehittäminen. He olivat tulleet tulokseen, että vuorovaikutus on kokonaisvaltaisen tärkeää työssä. He kuvailivat sitä muun muassa niin, että se on jatkuvaa, koko päivän kestäväää toimintaa, johon kuuluvat puhe, ilmeet, eleet, äänensävyt, äänen voimakkuus, fyysinen taso, lasta arvostava työote, lapsen huolellinen kuunteleminen ja kuuleminen, lapsen syliin ottaminen, silittäminen ja kehuminen.

Mielestämme varhaiskasvattajien olisi tärkeää pohtia mitä on hyvä ja toimiva vuorovaikutus? Mistä tekijöistä vuorovaikutus koostuu? Mitä ovat sosiaaliset taidot? Jokaisen varhaiskasvattajan tulisi pohtia ja tutkia omaa vuorovaikutustaan, miten kohtaa lapsen, millainen on oma vuorovaikutustyyli? Tätä asiaa haluamme nostaa esiin kehittämässämme osallisuuden mallissa.

Tarkastelimme lasten osallisuutta varhaiskasvattajan näkökulmasta. Teoreettinen tietoperusta keskittyi Vennisen ym. tutkimuksen lasten osallisuuden kulmakivet aikuisen toiminnassa ja Shierin osallisuus tasomalliin. Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset olivat miten voidaan vahvistaa lasten osallisuutta päiväkotiarjessa, mitkä asiat osallisuuteen vaikuttavat sekä mikä on työntekijän rooli ja vastuu tässä?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen miten voidaan vahvistaa lasten osallisuutta päiväkoti arjessa, tuloksista ilmeni, että varhaiskasvattajien mielestä lasten osallisuutta vahvistetaan lapsilähtöisellä työotteella. Lapsilähtöinen työote sisältää lapsen kuuntelemisen, lasten

mielipiteiden, tarpeiden ja kiinnostuksen kohteiden huomioimisen sekä keskustelun lapsen kanssa. Tuloksista saimme selville myös, että osallisuutta vahvistetaan toimijuuden tukemisella esimerkiksi tukemalla omatoimisuutta erilaisissa arjen toiminnoissa, ottamalla lapset mukaan toiminnan jokaiseen vaiheeseen ja tarjoamalla lapselle ominaisia toimintatapoja oppimiseen. Ominaisia toimintatapoja lapselle ovat mm. tutkiminen, liikkuminen, leikkiminen ja erilaiset luovat toiminnot. Kasvattajan oma ammatillisuus, jossa kasvattajan asenne; lasta arvostava, sensitiivinen läsnäolo, luovuus ja laadukas vuorovaikutus ovat keskeisiä lasten osallisuuden tukemisessa. Myös uudet varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet korostavat ja velvoittavat kasvattajaa lasten osallisuuden vahvistamiseen ja lapsilähtöiseen toimintatapaan.

Toiseen tutkimuskysymykseemme mitkä asiat osallisuuteen vaikuttavat tutkimustuloksistamme kävi ilmi, että näitä ovat mm. myönteinen ilmapiiri, johon vaikuttavat merkittävästi kasvattajan asenne sekä ammatillinen, avoin ja toimiva tiimityö. Lasten osallisuudelle voidaan ajatella olevan myös tiettyjä reunaehdoja, osallisuutta edistäviä ja estäviä tekijöitä ja olosuhteisiin vaikuttavia tekijöitä.

Reunaehdoja ovat esimerkiksi turvallisuus, säännöt ja erilaiset resurssit. Johtajan roolin merkitys ajan antamisella oli nostettu yhdeksi reunaehdoksi. Olisimme toivoneet, että varhaiskasvattajat olisivat avanneet tätä kohtaa enemmän työpajassa. Mielestämme johtajan asenteella on suuri vaikutus. Johtajan tulee nähdä osallisuus pedagogisena työvälineenä ja mahdollistaa oppiva työyhteisö ja johtaa työyhteisöä kehittämään toimintatapoja, jotka edistävät lasten osallisuutta.

Tutkimustuloksissamme osallisuutta estäviksi sekä edistäväksi tekijöiksi nousivat tiloihin, henkilöstöön tai lapsiryhmään liittyvät asiat. Tilojen vaikutus negatiivisena nähdään toimimattomien tilojen ja tilojen puutteena yleensä, kun taas pienet tilat nähdään edistävän osallisuuden toteutumista. Ajattelemmekin, tämän tarkoittavan sitä, että on hyvä jos päiväkodissa on pienryhmätoiminnalle sopivia tiloja tai mahdollisuuksia jakaa isompaa tilaa erilaisilla tilanjakajilla. Henkilöstö vaikuttaa osallisuuteen estävänä tekijänä vastahakoisella asenteellaan ja ajankäyttöön liittyvillä asioilla kuten kiireellä, oheistöillä ja resurssipulalla. Toisaalta henkilöstön yhteisöllinen tapa toimia, toimintatapojen pohdinta ja arviointi sekä havainnointi nähtiin edistävän osallisuutta. Lapsiryhmä koetaan liian isoksi ja yhteisen kielen puuttuminen tuo haasteita osallisuuden toteutumiselle. Pienryhmätyöskentely ja tutut lapset nähtiin edistävän osallisuutta. Muita osallisuuteen vaikuttavia tekijöitä olivat turvallisuuden tunne ja turvallinen oppimisympäristö.

Olosuhteisiin vaikuttavissa tekijöissä nousi esiin samanlaisia asioita kuin osallisuuden edistävät ja estävät tekijöissä. Näitä olivat kasvattajan asenne, aikuisten tekemät säännöt, oppimisympäristön merkitys (tilat, pelit, välineet- niiden muunneltavuus), yhteisöllisyys,

kiire, henkilökunta resurssit, lapsiryhmän koko, lapsiaines, ryhmän ikärakenne, ammatillisuus (oma asenne ja innostus), tiedonhalu- kouluttautuminen. Sitä mitä olosuhteilla tarkoitetaan ei selviä tuloksista, koska tätä ei kysytty tutkimuksessa tarkemmin.

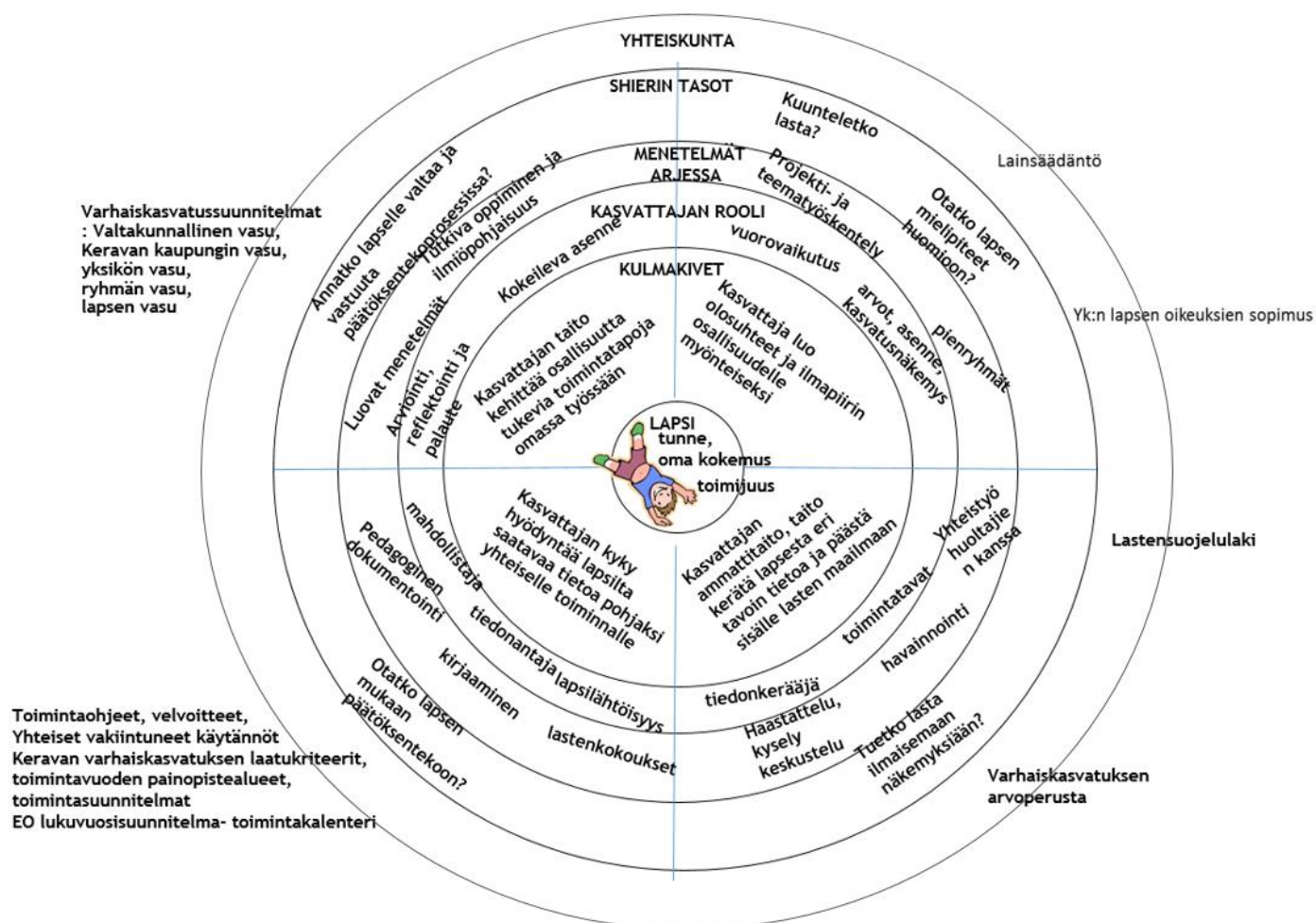
Kolmanteen tutkimuskysymykseemme; mikä on työntekijän rooli ja vastuu osallisuuden tukemisessa? Tuloksista kävi ilmi, että aikuisen roolilla ja asenteilla on suuri merkitys lasten osallisuuden tukemisessa. Kasvattajalla tulee olla myönteinen asenne lapsilähtöistä työtettä ja osallisuutta arvostavaa toimintatapaa kohtaan. Tutkimustuloksissa nousi esiin kolmetoista erilaista kasvattajan roolia: osallisuuden mahdollistaja, toimijuuden tukija, kuuntelija, keskustelija, kyselijä, assistentti, vaihtoehtojen antaja, myönteisen ilmapiirin ja turvallisen oppimisympäristön luoja, havainnoija, dokumentoija, tiedon antaja sekä toimintatavan ja menetelmän valitsija.

Tuloksien johtopäätöksenä voidaan todeta, että varhaiskasvattajalla on vastuu vuorovaikutuksesta ja sen laadusta. Kasvattajan vastuulla on luoda myönteinen ilmapiiri osallisuudelle ja turvallinen oppimisympäristö. Kasvattajan vastuulla on tukea toimijuutta ja mahdollistaa lapsen aktiivinen vaikuttaminen. Varhaiskasvattaja vastaa toiminnan toteutuksesta ja valitsee pedagogisesti oikeat toimintatavat ja menetelmät. Hänen vastuullaan on havainnointi, kirjaaminen, pedagoginen dokumentointi. Osallisuuden toteutumiseksi merkittävää on olla yhteistyössä huoltajien kanssa, kun kasvattaja saa tietoa lapsesta, hänen vahvuuksistaan ja mielenkiinnonkohteistaan, lapsen osallisuus tulee näkyvämmäksi. Nämä ovat myös asioita johon uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat varhaiskasvattajat.

Kehittämässämme mallissa korostetaan varhaiskasvattajan roolin merkitystä lasten osallisuuden mahdollistajana ja tuodaan esille osallisuutta edistäviä toimintatapoja. Mallissa yhdistyy myös aikaisempien osallisuus mallien teoretieto. Mallin on tarkoitus tukea Keravalle kehitettävän osallisuuden mallia ja sen on tarkoitus olla Keravan varhaiskasvattajille työnkehittämisen työkalu, joka auttaa jäsentämään ja selkeyttämään osallisuuden eri osa-alueita.

8 Osallisuuden malli

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen ja tutkimustulosten tuloksena syntyi osallisuuden malli. Malli on tarkoitettu Keravan varhaiskasvattajille, työkaluksi jäsentämään ja selkeyttämään osallisuuden eri osa-alueita.

Kuvio 6: Kehitetty osallisuuden malli

8.1 Mallin selventäminen

Malli koostuu kuudesta eri kehästä, joiden voidaan ajatella olevan myös yhteydessä toisiinsa.

Mallin syntymiseen on vaikuttanut sosiaalipedagoginen näkemys, jossa ihminen nähdään osallisena ja subjektina suhteessa yhteisöön. Sosiaalipedagogisesti orientoituvaa varhaiskasvatusta ymmärretään vuorovaikutuksellisen prosessinä, jonka perusta on ihmisten osallistuminen. Nivalan ja Rynnäsen (2013, 29-31) mukaan sosiaalipedagoginen osallisuuden määritelmä nostaa esiin yhteistoiminnallisuuden, vuorovaikutuksen ja osallisuuden merkityksen lasten kasvuun ja kehitykselle. Osallisuuden tärkeä määrittäjä on lasten oma tunne, se kuinka he itse kokevat oman osallisuutensa.

Mallin muodon taustalla oleva teoria on kontekstuaalisen kasvun malli, joka perustuu Bronfenbrennerin ekologiseen teoriaan. Kontekstuaalisen kasvun mallissa lapsen kasvu ja

kasvuympäristö nähdään toisistaan erottamattomina ilmiöinä. Tätä olemme avanneet opinnäytetyössämme aikaisemmin.

Kehän keskiössä on lapsi, lapsen tunne, oma kokemus ja toimijuus. Lapsi on keskeinen toiminnan suunnittelussa. Päiväkoti tulee nähdä lasten paikkana, he ovat itse luomassa omaa toimintaansa ja kulttuuriaan. Lapsella tulee olla tunne ja oma kokemus osallisuudesta. Lapsen on tärkeää tuntea ja kokea että hänen ajatuksillaan, tunteillaan ja mielenkiinnonkohteillaan on merkitystä ja että hän itse pystyy vaikuttamaan häntä koskeviin asioihin. Tämän tiedon saaminen, kysymällä lapselta itseltään on varhaiskasvattajalle äärimmäisen arvokasta ja toki haastavaa mitä nuoremmasta lapsesta on kysymys.

Toiseksi sisin kehä on Vennisen kulmakivien mukaan, joita käytimme myös teoreettisena viitekehyksenä: kasvattaja luo olosuhteet ja ilmapiirin, kasvattajan ammattitaito kerätä tietoa lapsesta. Sekä kasvattajan kyky hyödyntää lapsesta saatavaa tietoa toiminnan suunnittelun pohjaksi ja kasvattajan taito kehittää osallisuutta edistäviä toimintatapoja.

Seuraava kehä on kasvattajan rooli ja näitä eri asioita nousi myös osallisuuspajan teemahaastattelusta esille. Tässä tuli esille persoonallisia ominaisuuksia, esimerkiksi arvot, asenne, vuorovaikutus ja ammatillisia ominaisuuksia esimerkiksi lapsilähtöisyys, toimintatavat, mahdollistaja.

Menetelmät arjessa -kehällä on osallisuuspajan teemahaastattelun tuloksia suoraan varhaiskasvattajilta kerättyinä.

Toiseksi uloimmalla kehällä on Shierin tasot/portaat, jotka olivat Keravalla Osallisuuspajassa yhtenä teoreettisena käsitteenä, jotka avasimme ennen Learning cafe -työskentelyä. Shierin porrasmalli selventää varhaiskasvattajille kysymysten muodossa, mitä osallisuus tarkoittaa ja miten sitä voidaan tukea. Shierin mallissa on viisi porrasta, alimmalla portaalla lasten kuunteleminen, toinen lasten tukeminen mielipiteiden ilmaisemiseen, kolmas lasten näkemysten huomioon ottamisen päätöksentekoon. Ylimmällä portaalla lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta. Jokaisella portaalla pysähdytään tarkastelemaan minkälaiset valmiudet, asenteet ja arvot varhaiskasvattajilla on.

Uloimmalla kehällä on yhteiskunta, joka viitoittaa varhaiskasvatusta lailla ja asetuksilla, mm. Yk:n yleissopimus lasten oikeuksista, päivähoitolaki, varhaiskasvatustilaki, lastensuojelulaki, valtakunnan tasolla Varhaiskasvatuksen perusteet ja arvoperusta. Paikallisella tasolla varhaiskasvatussuunnitelmat, päiväkotij- ja ryhmäkohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat.

8.2 Esimerkkejä mallin kehällä olevista teksteistä

Olemme koonneet tähän osioon joitakin esimerkkejä mitä voisi lukea kullakin kehällä kun sen klikkaa auki sähköisessä versiossa.

Sisimmällä kehällä on lapsi, lapsen tunne, oma kokemus ja toimijuus. Lapsi on keskeinen toiminnan suunnittelussa. Päiväkoti tulee nähdä lasten paikkana, he ovat itse luomassa omaa toimintaansa ja kulttuuriaan. Lapsella tulee olla tunne ja oma kokemus osallisuudesta. Lapsen on tärkeää tuntea ja kokea että hänen ajatuksillaan, tunteillaan ja mielenkiinnonkohteillaan on merkitystä ja että hän itse pystyy vaikuttamaan häntä koskeviin asioihin. Tämän tiedon saaminen, kysymällä lapselta itseltään on varhaiskasvattajalle äärimmäisen arvokasta ja toki haastavaa mitä nuoremasta lapsesta on kysymys. Tässä kohdassa voisi olla myös avattuna toimijuus käsitettä esimerkiksi tämän työn viitekehuksesta.

Kulmakivet kehällä olisi Vennisen ym. kulmakivet ja esimerkiksi meidän learning-café kysymykset. Kasvattajan rooli kehällä nostettaisiin esiin vuorovaikutus, jossa olisi teoretietoa aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksen valtasuhteesta ja vuorovaikutuksen tärkeydestä. Kasvattajat voisivat keskustella yhdessä aiheista miten ne toteutuvat omassa ryhmässään esimerkiksi erilaisissa tiimi- tai pedapalavereissa.

Turja (2016, 43) toteaa, että lapset rakentavat omaa ymmärrystään maailmasta ja erilaisista ilmiöistä yhdessä toisten kanssa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. He saavat vaikutteita fyysisestä, sosiaalisesta ja kulttuurisesta ympäristöstään ja vaikuttavat myös omalla toiminnallaan siihen. Kasvatusta kuvataan usein lapsen ja kasvattajan välisenä valtasuhteena, joka tulee nähdä kaksisuuntaisena ja arjen vuorovaikutustilanteissa yhä uudelleen rakentuvana tilanteena. Osallisuus liittyy vahvasti yhteisöllisyyteen, johon tulisi liittyä lasten ja aikuisten tasavertaista toimintaa. Nykyään keskustelut lapsen yksilöllisyydestä ovat muuttumassa ryhmän jäsenyyttä ja yhteistoimintaa koskeviksi asioiksi ja johon tulisi liittyä lasten ja aikuisten tasavertaista toimintaa ja neuvottelua. Lasten osallisuuden moniulotteisuus ilmenee toimintaprosessissa ja osallisuuden tunteessa. Lasten tulisi olla osallisena jokaiseen toimintaprosessin vaiheeseen; ideointiin, suunnitteluun, päätöksentekoon, toimintaan ja arviointiin.

Osallisuus varhaiskasvatuksessa voidaan jakaa esimerkiksi toimintaan: Osallisuus määrittelee lapsen osallisuuden päiväkodin arkeen, rutiineihin ja perustoimintoihin, joissa lapsi nähdään toimijana. Osallisuus sosiaalisissa suhteissa ja ryhmätoiminnassa keskittyy vuorovaikutukseen ja yhteiseen toimintaan ryhmässä, jossa kaikki osallistujat, kasvattajat ja lapset ovat tasa-arvoisia. Osallisuus kokemuksena puolestaan keskittyy jokaisen lapsen henkilökohtaisiin kokemuksiin osallisuudesta päiväkotiyhteisössä.

Mäkitalo, Nevanen, Ojala, Tast, Venninen & Vilpas (2011,46-53) mukaan eräässä tutkimuspäiväkodissa varhaiskasvattajat päättivät muuttaa toimintatapaa ja luopua kiinteistä viikkosuunnitelmista. Luopuminen aikuisjohtoisesta toiminnan suunnittelusta vei yllättävän paljon aikaa ja energiaa, koska oli totuttu pitämään kiinni suunnitelmista. Uuden toimintatavan mukaan aikuiset miettivät suuntaa toiminnalle mutta siihen jätettiin runsaasti

tilaa lapsilta tullee ajatuksille, jotka antoivat lopullisen suunnan toiminnalle. Aikuisen tehtäväksi jäi ideoiden mahdollistajan rooli ja eteenpäin vieminen. Tämä toimintatapa vaati varhaiskasvattajilta, että he pysähtyivät kuuntelemaan lapsia paljon herkemmin ja aikaisemmin. Heitä askarrutti se, että saavatko lapset tarpeeksi toimintaa, joka tukee lapsen kokonaiskehitystä. Tärkeintä on tarjota lapsille mahdollisuus osallistua toimintaan ja lapsi saa itse olla osallisena niissä toiminnoissa, joissa haluaa ja sitä kautta saa motivaation tekemiseen ja oppimiseen. Havainnot eri ryhmissä vahvistivat, että vaikka lapset saivat vapaammin valita tekemisiään, he leikkivät, liikkuivat, tutkivat ja taiteilivat omaehtoisesti ja monipuolisesti.

Toimintatavan muutos on vähentänyt myös kiirettä tutkimuspäiväkodissa, joka näkyy erityisen selvästi siirtymätilanteissa. Aikaa jää keskusteluille lasten kanssa, kun he puukevat ja riisuvat. Kiireettömyys on mahdollistanut myös sen, että aikuisilla on enemmän aikaa osallistua lasten leikkeihin. Varhaiskasvattajat ovat pystyneet paremmin huomioimaan lasten yksilöllisiä tarpeita ja kiinnostuksen kohteita sekä tukemaan niitä. Kiireettömyys heijastuu myös henkilökunnan työhyvinvoinnin ja jaksamisen lisääntymisenä. Sitä kautta se vaikuttaa ja heijastuu koko talon ilmapiiriin ja lasten hyvinvointiin.

Ruoppila, Hujala, Karila, Kinos, Niiranen & Ojala (1999, 237) toteavat, että arki ajattelussa lasten keskinäinen vuorovaikutus liitetään usein sosiaaliseen kehitykseen ja vanhempien tärkeänä pitämää asiaan, lapsen oppimista olemaan ryhmässä. Lasten vuorovaikutussuhteita voidaan tulkita Piagetin ja Vygotskin ajatuksien, teorioiden kautta. Piagetin teorian mukaan lasten keskinäinen vuorovaikutus on tärkeää lasten ajattelulle. Kun lapsi toimii aikuisen kanssa, hänen ei tarvitse selkiinnyttää käsityksiään vertaamalla niitä aikuisen käsityksiin, koska aikuisella on tiedollinen yliote. Lapset sen sijaan ovat kognitiivisesti tasa-arvoisia, joten käsitysten vertaileminen on luontevaa. Kun lapsi vertaisryhmässä törmää omistaan poikkeaviin käsityksiin, hän joutuu tarkastelemaan ja arvioimaan omia käsityksiään, toisin sanoen syntyy kognitiivinen konflikti. Tämä taas voi avata tien uudelle ajattelun tasolle. Lapset yrittävät myös ratkaista erimielisyytensä, koska yhteinen toiminta kiehtoo, ja näin he oppivat keskustelemaan, väittelemään, perustelemaan, kuuntelemaan muita, neuvottelemaan ja tekemään kompromisseja.

Ruoppila, Hujala, Karila, Kinos, Niiranen & Ojala, (1999, 237) toteavat Vygotskin ja erityisesti Piagetin teorian tukevan lasten keskinäisen vuorovaikutuksen vahvaa merkitystä lasten ajattelulle. Näissä teorioissa korostuu ”sosiaalinen” ja ”kognitiivinen” ja painotetaan, etteivät ne ole toisistaan erillisiä toimintoja tai kehityksen alueita. Nämä kategoriat ovat kuin kolikon kaksi puolta ja ilmenevät lasten toiminnassa muun muassa kun lapset ovat vuorovaikutuksessa, esimerkiksi keskustellen, selittäen, perustellen, ottaen huomioon toistensa näkökantoja, neuvotellen ja kompromisseja tehden. Lapset myös punnitsevat omia ja toisten käsityksiä, tietoja ja mielipiteitä, joka saattaa johtaa omien käsityksien, tietojen ja mielipiteiden tarkasteluun ja muuttumiseen. Teorian mukaan lapset tuottavat yhdessä

yhteistä ymmärtämystä, jota ei voisi syntyä ilman vuorovaikutusta. Yhdessä toimiessaan lapset luovat tietoa, käsityksiä ja suhtautumistapoja, jotka toistuessaan sisäistyvät lasten yksilölliseksi kehitykseksi.

Menetelmät arjessa kehällä avattaisiin osallisuutta työvälineenä. Pienryhmätoimintaa, pedagogista dokumentointia, havainnointia ja arviointia ja nimenomaan myös osallisuuden arviointia. Tähän Parila ja Fonsen ovat tehneet hyvän valmiin taulukon (taulukko alla). Pienryhmätoiminta perustuu yhteisöllisyyteen, se on pedagoginen valinta, jonka avulla vahvistetaan ja syvennetään vuorovaikutusta. (Järvinen & Mikkola 2015, 39.) Toiminta perustuu työtapaan, jossa lapsilähtöinen ajattelu korostuu hoivan, kasvatuksen ja opetuksen keinoin ja keskeisimpänä tarkoituksena on lapsen hyvinvointi ja osallisuus.

Varhaiskasvattajalle pienryhmätoiminta mahdollistaa keskittymisen lapsiin yksilöllisemmin ja lapsen havainnointia ja dokumentointia on helpompi tehdä pitkäjänteisemmin ja keskittyneemmin kuin suuressa ryhmässä. Pienryhmätoiminta mahdollistaa myös yksilöllisen ja lapsen erityisyyden huomioivan pedagogisen toimintaympäristön rakentamisen.

Varhaiskasvattajalla on hyvä mahdollisuus tukea oman ryhmän leikkiä ja osallistua siihen. Pienryhmätoiminnan tärkein kasvatuksellinen ja opetuksellinen tehtävä liittyy kiintymyssuhteen vahvistamiseen ja vuorovaikutustaitojen opetteluun. (Mikkola & Nivalainen 2010,9.)

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen työmenetelmä. Se on jatkuva prosessi, jossa havainnot, dokumentit ja niiden vuorovaikutuksellinen tulkinta muodostavat ymmärrystä pedagogisesta toiminnasta. Se tuottaa tietoa lapsen elämästä, kehityksestä, kiinnostuksenkohteista, kokemuksista, ajattelusta, oppimisesta ja tarpeista. Lasten jo saavuttamat tiedot, taidot, kiinnostuksen kohteet ja tarpeet tulevat näkyväksi ja ovat toiminnan suunnittelun perusta. (OPS, 2016, varhaiskasvatuksen suunnitelma 2017.)

Pedagoginen dokumentointi tekee lasten toiminnan näkyväksi sekä lapsille että aikuisille.

Varhaiskasvattajien on hyvä miettiä erilaisia dokumentointimenetelmiä ja miten keskeinen tieto saadaan parhaiten taltioitua. Menetelmiä ovat erilaiset valmiit lasten havainnointi - ja haastattelukaavakkeet, lasten tuotokset, kuvamateriaali, tekstit sekä äänitteet.

Dokumentoinnin avulla saatua tietoa tulee käsitellä ja hyödyntää tavoitteellisesti toiminnan jokaisessa vaiheessa. Pedagogisen dokumentoinnin tarkoituksena on laajentaa aikuisten ymmärrystä lapsista. Se tekee näkyväksi lasten yksilölliset tarpeet, vahvuudet, mielenkiinnon kohteet. Pedagogisen dokumentoinnin ydinajatus on tuoda näkyväksi lasten oppimisprosessi ja sen tarkastelu. Lasten toiminnasta tehdään merkityksellistä kun dokumenteista käydään yhteistä dialogia. Lasten osallisuutta tukee se, että heidän näkemyksillään ja tulkinnoillaan on konkreettista vaikutusta yhteiseen toimintaan. Dokumentoinnilla tulisi olla myös yhteys

Vasun sisältöalueisiin. Pedagoginen dokumentointi on oiva tapa tehdä johtopäätöksiä siitä miten lasten osallisuus toteutuu ryhmässä. (Ahonen 2017, 140-142.)

Havainnointi on yksi tärkeimmistä tavoista kehittää varhaiskasvatuksen toimintaa on lapsiryhmän toiminnan havainnointi. Havainnointi edellyttää tietoista sitoutumista toiminnan tarkkailuun, eikä sitä tulisi tehdä muun toiminnan ohella. Ennen havainnointia on hyvä pohtia mitä ja miksi tilanteessa havainnoi ja millaista tietoa havainnoinnilla halutaan saavuttaa. Havainnot tallennetaan dokumenteiksi ja niitä on tärkeä reflektoida työyhteisössä sekä lasten ja lasten huoltajien kanssa, ettei dokumentointi jää vain raportoinnin tasolle. Havainnoida voi myös videotallenteiden avulla, näin reflektointiin on parempi mahdollisuus palata yhdessä. (Ahonen 2017, 143-144.)

Arviointi on jatkuva prosessi, jolla hankitaan tietoa lapsen kasvusta ja oppimisesta opetuskäytäntöjen suunnittelun perustaksi. Se tapahtuu varhaiskasvatuksen arjessa, kun opettaja kuulee lasten keskusteluja, havainnoi lasten tekemisiä ja tekee johtopäätöksiä näkemästään ja kokemastaan arkityössään. Arviointi antaa perustaa lapsikohtaisten tavoitteiden suunnittelulle ja lapsikohtaisille käytännöille. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 59.)

Taulukko 2: Lasten osallisuuden arviotilomake. (Parrila, Fonsèn 2016: Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus)

LASTEN OSALLISUUDEN ARVIOINTI (Arviointi asteikko: toteutuu 1)huonosti, 2)melko huonosti, 3)melko hyvin,4) hyvin,5)erittäin hyvin)	1	2	3	4	5	perustelut/ kehitettävää
1. Kasvattajat kuuntelevat lapsia aktiivisesti ja rohkaisevat lapsia ilmaisemaan mielipiteitään arjen tilanteissa						
2. Kasvattavat osoittavat olevansa kiinnostuneita lasten ajatuksista ja virittävät yhteistä keskustelua						
3. Toimintaa ja toiminnan rakenteita on kehitetty lasten kuulluksi tulemisen ja mielipiteiden ilmaisua vahvistavaan suuntaan.						
4. Lasten mielipiteet ja aloitteet huomioidaan, niistä keskustellaan ja niihin vastataan mahdollisuuksien mukaan.						
5. Toiminnan struktuurissa on väljyyttä lasten aloitteisiin reagoimiseksi.						
6. Lapsilla on mahdollisuus valita leikkikaverinsa ja vaikuttaa pienryhmien muodostamiseen.						
7. Lapsilla on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa toimintaympäristön (tilat, välineet, materiaalit) suunnitteluun ja arviointiin.						
8. Toimintavälineet ja materiaalit ovat monipuolisia, vastaavat lasten tarpeita ja ovat lasten saatavilla ja käytettävissä.						
9. Toimintaympäristöä muokataan säännöllisesti lasten mielenkiinnonkohteiden ja tarpeiden mukaan.						
10. Lapsilla on mahdollisuus käyttää toimintavälineitä ja materiaaleja luovasti.						
11. Lapset voivat tuoda itselleen tärkeitä leluja tai muita välineitä myös kotoa yhdessä sovituin ehdoin.						
12. Lapset voivat vaikuttaa toimintaan käytettävään aikaan.						
13. Lapset osallistuvat toiminnan suunnitteluun yhdessä kasvattajien kanssa, ja sen mahdollistamiseksi on luotu toimivat käytännöt.						
14. Lapsilla on mahdollisuus toteuttaa projektityypistä toimintaa sekä omaehtoisissa että ohjatuissa pienryhmissä.						
15. Lasten mielenkiinnonkohteet ja aloitteet toimivat yhteisten projektien ideoinnin ja suunnittelun pohjana.						
16. Lapsilla on päivittäin mahdollisuus valita toimintojaan sekä kokea innostusta ja iloa yhdessä tekemisestä lasten ja kasvattajien kanssa.						
17. Kasvattajat havainnoivat aktiivisesti lasten toimintaa ja hyödyntävät havainnointitietoa suunnittelussa ja toiminnassa.						
18. Kasvattajat kannattelevat ja aktivoivat lasten toimintaa osallistumalla lasten leikkeihin ja toimintaan ulkona ja sisällä.						
19. Lapsiryhmän säännöt laaditaan yhdessä lasten ja kasvattajien kanssa.						
20. Kasvattajat huolehtivat, että sääntöjä noudatetaan ja jokainen lapsi voi kokea olevansa turvassa.						
21. Kasvattajat ovat aktiivisesti läsnä, auttavat lapsia onnistumaan ja antavat myönteistä palautetta lasten toiminnasta päivittäin.						
22. Lasten yksilölliset tarpeet huomioidaan ja lasten mielipiteitä kuunnellaan perushoitokäytäntöjen suunnittelussa.						
23. Lasten omat mielipiteet ja toiveet selvitetään huomioidaan vasua laadittaessa.						
24. Jokainen lapsi tulee päivän aikan kuulluksi, nähdyksi, tuetuksi ja autetuksi.						
25. Kasvattajat nauttivat yhdessä tekemisestä lasten kanssa ja kokevat työn iloa.						

Toiseksi uloimmalla kehällä on Shierin tasot kysymyksinä. Tässä voisi olla myös Shierin taulukko kun sen klikkaa auki. Jokainen kasvattajatiimi voisi miettiä kysymysten kautta miten

nämä asiat toteutuvat omassa ryhmässä ja miten niitä asioita voitaisiin kehittää. Millaisia edellytyksiä ja toimintatapoja on käytössä, jotta osallisuus toteutuu Shierin tasojen edellyttämällä tavalla. Uloimmalla yhteiskunta kehällä sähköisissä versioissa olisi suorat linkit kehällä oleviin asioihin. Näin niihin olisi helppo päästä käsiksi nopeastikin.

9 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen yleiset luotettavuusmittarit ovat reliabiliteetti ja validiteetti, ne mittaavat tutkimuksen luotettavuutta ja laatua. Reliabiliteetti tarkoittaa tulosten pysyvyyttä ja validiteetti sitä, että tutkittiin oikeita asioita, niitä asioita joita oli tarkoitus tutkia. Laadullisen tutkimuksen yleisinä luotettavuuskriteereinä käytetään mm. vahvistettavuutta, arvioitavuutta/dokumentaatio, tulkinnan ristiriidattomuutta, luotettavuutta ja saturaatiota. (Kananen 2014, 147, 151.)

Uskottavuutta tutkimukseemme tuo se, että olemme yrittäneet tehdä tutkimusprosessin hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Toimimalla eettisesti vastuullisesti ja käyttämällä oikeita toimintatapoja koko tutkimusprosessimme ajan. Keskeisiä hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia ovat mm. oikeat toimintatavat, rehellisyys ja tarkkuus tutkimustyössä, luotettavien menetelmien käyttö, avoin ja vastuullinen raportointi, asianmukaiset viittaukset ja tutkimusluvut, tietoaineiston oikeanmukainen tallennus. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta.) Toki myönnämme vähäisen kokemuksemme laadullisen tutkimuksen tekemisessä, jonka vuoksi olemme tutustuneet tieteellisen kirjoittamisen kirjallisuuteen. Olemme pyrkineet riittävään dokumentaatioon ja valintojen ja ratkaisujen perusteluun. Ennen opinnäytetyön julkaisua olemme antaneet opinnäytetyömme luettavaksi työelämän edustajallemme.

Olemme huomioineet myös sosiaalialan ammattihenkilöstön eettiset ohjeet. Ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat keskeiset eettiset periaatteet joihin sosiaalialan ammatillinen työ nojautuu. Eettiset periaatteet sisältävät ihmisen oikeuden ilmaista tunteitaan ja kielteisiä kokemuksiaan, arvostavan vuorovaikutuksen ja luottamuksen, itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden, jokaisen ihmisen ainutlaatuisen kokonaisuuden huomioon ottamisen, ihmisen voimavarojen ja vahvuuksien huomioimisen, oikeuden osuuteen voimavaroista, yhdenvertaisuuden, epäoikeudenmukaisten toimintatapojen ja käytäntöjen vastustamisen, syrjinnän vastustamisen ja erilaisuuden hyväksymisen. (Talentia 2017,7.)

Olemme kiinnittäneet huomiota eettisyyteen koko tutkimusprosessimme ajan, alusta alkaen. Se on näkynyt toiminnassamme mm. niin, että olemme hakeneet tutkimusluvut Keravan kaupungilta ja olemme huomioineet salassapito- ja vaitiolovelvollisuutemme toimiessamme hankkeen työryhmän jäseninä. Olemme kunnioittaneet tutkimukseen osallistujien itsemääräämisoikeutta ja edistäneet osallisuutta. Työpajan alussa kerroimme osallistujille mikä työpajan tarkoitus on ja mihin Learning cafeen vastauksia käytetään. Osallistuminen on

ollut vapaaehtoista, jokainen on itse saanut päättää osallistuuko tutkimukseen. Koska osallisuuspajaan osallistujat valikoituivat sen mukaan mihin työpajaan varhaiskasvattaja koulutuspäivänä oli ilmoittautunut. He ovat itse saaneet valita mihin työpajaan osallistuvat. Vaikkakin on huomioitavaa, että yksi palautekyselyn kommentti oli ettei vastaaja tiennyt ilmoittautuessaan osallistuvansa työpajaan joka oli opinnäytetyö lähtöinen. Osallisuustyöpajassa keskityimme arvostavaan ja luottamukselliseen vuorovaikutukseen, Learning cafeen aikana emme tuoneet juurikaan omaa näkemystämme esiin, vaan toimimme taka-alalla ja kuuntelimme varhaiskasvattajia ja huolehdimme siitä että keskustelu etenee ja pysyy valituissa teemoissa.

Tutkimuksessamme ei ole kerrottu osallistujista muuta kuin, että he ovat Keravan varhaiskasvattajia, joten osallistujien henkilöllisyys pysyy hyvin salassa. Osallisuuspajan palautelomakkeissa ei kysytty henkilökohtaisia tietoja eikä mitään arkaluontoista. Näin kunnioitimme osallistujien yksityisyyttä ja tietosuojaa. Tutkimustuloksia analysoitaessa olemme pyrkinet työskentelemään rehellisesti ja kunnioittaen osallistujien vastauksia niin, että taustatutkimusten tiedot ja omat ennako-oletuksemme eivät vaikuta tutkimustuloksiin, toki tulkinnan varaa ja ristiriidattomuutta ei voi täysin pois sulkea. Tutkimuksemme tuloksia ei voida yleistää, vaan ne pätevät vain tässä tutkielmassa. Tulokset joihin päädyimme, ovat kuitenkin osittain linjassa taustatutkimusten kanssa, mikä tukee tuloksiamme ja näin ollen lisäänee tutkimuksemme luotettavuutta ja sen vahvistettavuutta.

10 Pohdinta

Valitsimme opinnäytetyön aiheeksi osallisuuden sen ajankohtaisuuden ja oman kiinnostuksemme vuoksi. Uudessa valtakunnallisessa ja eri kaupunkien varhaiskasvatussuunnitelmissa lasten osallisuus korostuu. Opinnäytetyömme kautta olimme mukana Keravan kaupungin Osallisuus -hankkeessa luomassa osallisuusmallia varhaiskasvattajille.

Tutkimustulosten luettelomaisuus johtuu varhaiskasvattajien osallisuus työpajan Learning cafe vastausten luonteesta. Vastaajat vastasivat paperille hyvin lyhyin lausein, jopa vain yhdellä sanalla, ikäänkuin tehden yhteenvedon keskusteluistaan. Tämän takia jäimme pohtimaan olisimmeko saaneet enemmän tietoa jos olisimme nauhoittaneet keskustelut, toki tämä olisi ollut haastavaa neljän eri ryhmän keskustellessa samaan aikaan huoneessa. Tarkempien tutkimustulosten saaminen vaatisi lisätutkimuksia ja uuden haastattelukierroksen, johon meillä ei opinnäytetyömme vaatimien rajojen puitteissa ole mahdollisuutta.

Toisaalta opinnäytetyön tutkimuksellinen osuus oli toissijainen. Pää tarkoitus oli kehittää osallisuuden malli ja antaa Keravan varhaiskasvattajille mahdollisuus vaikuttaa mallin syntyyn. Tarkoituksena oli käyttää tutkimustuloksia apuna osallisuus mallin kehittämisessä.

Osallisuus työpajan tavoite oli myös herättää keskustelua osallisuudesta ja jakaa tietoa varhaiskasvattajien kesken, sen takia valitsimme Learning cafe- menetelmän.

Varhaiskasvattajina meitä kiinnosti lapsen toimijuus ja osallisuus päiväkodissa ja miten varhaiskasvattajat voivat mahdollistaa sitä päiväkotiarjessa. Mielestämme päiväkodin työntekijä voi olla osallisuuden mahdollistaja tai estäjä. Hänen roolillaan, arvoilla, asenteillaan ja toiminnalla on suuri merkitys lasten osallisuuden toteutumiseksi. Se miten hän kohtaa lapsen ja arvostaa lasta näkyy myös lasten osallisuudessa arjen erilaisissa tilanteissa. Pidämme tärkeänä, että lapset saavat äänensä kuuluviin ja mahdollisuuden päästä vaikuttamaan heitä koskeviin asioihin osallistumalla toiminnan jokaiseen vaiheeseen. Näin ollen työ päiväkodissa voidaan todeta olevan yhä lapsilähtöisempää.

Toiminta, jossa henkilöstö on mallina lapsille ja jossa opitaan asioita yhdessä sekä arvostetaan toista edistää osallisuutta. Osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksella on vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä hänen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiinsa. Kun lapset toimivat aktiivisesti yhteisössään ja saavat itselleen merkityksellisiä kokemuksia tulee heille tunne, että he kuuluvat ryhmään. Ryhmään kuulumisen tunne on yksi hyvinvoinnin perusedellytyksiä. Kun lapsi saa jo varhaisessa vaiheessa kokemuksia siitä, että hänen mielipiteillään on merkitystä ja hän pystyy vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin omassa elinympäristössään hänen itsetuntonsa kehittyy. Hän kokee pystyvyyden ja arvokkuuden tunteita. Tämä tukee myös lapsen voimaantumista. On tärkeää, että lapset saavat ihmetellä, oivaltaa, iloita, kysyä, kyseenalaistaa ja keksiä itse ratkaisuja turvallisessa kasvuympäristössä. Tämä luo edellytyksiä ja toiveikkuutta myös myöhempiin elämänvaiheisiin, se tuo elämänhallintataitoja, voimavaroja arjessa selviytymiseen ja opettaa huolehtimaan itsestään. Osallisuus on lasten oikeus ja lasten osallisuuden toteutuminen on varhaiskasvattajien velvollisuus. Osallisuudessa on tärkeää varhaiskasvattajan sensitiivisyys, kohtaamistaidot, läsnäolo, tavoitteellisuus ja havainnointi.

Tutkimustuloksemme osallisuuden ydin on vuorovaikutuksessa yllätti meidät. Se nousi varhaiskasvattajien vastauksissa esille hyvin monessa kohtaa osallisuustyöpajan aineistoa ryhmitellessämme Vuorovaikutus oli yhdistävä tekijä monessa eri tutkimuksen alueissa. Varhaiskasvattaja ei pysty toimimaan ilman vuorovaikutusta. Sen voidaan ajatella olevan varhaiskasvattajan työkalu. Varhaiskasvatuksen kirjallisuudessa vuorovaikutusprosessien tärkeyttä korostetaan, mutta sitä ei mielestämme avata tarpeeksi. Kirjallisuudessa ei käy ilmi millaista on hyvä vuorovaikutuksen laatu ja eikä vuorovaikutusta käsitteenä avata tarpeeksi.

Kehitysehdotuksemme on, että joku tahon jatkotyöstää mallista sähköisen version, niin että aina kun klikkaa mallin jotakin teemaa, siitä aukeaa teoretietoa asiasta, kirjallisuusvinkkejä tai erilaisia kysymyksiä teemaan liittyen varhaiskasvattajille. Mallin sähköisen version esteettiseen ulkoasuun pitää kiinnittää vielä huomiota. Sähköinen versio voisi olla enemmän

pyöreä palapelimäinen, jossa osat linkittyisivät toisiinsa, myös värien maailmaa tulee mielestämme vielä mieltä. Toinen vaihtoehto on työstää mallista työkirja varhaiskasvattajille. Ehdotuksemme on, että työkirja keskittyisi osallisuuden lisäksi tutkimustuloksemme ytimeen eli vuorovaikutukseen. Hyvä vuorovaikutus lähtee itsensä tuntemisesta. Työkirjan tavoitteena olisi antaa tietoa vuorovaikutuksen osa-alueista ja pysäyttää varhaiskasvattajia pohtimaan omia vuorovaikutustaitoja ja siihen liittyviä käsitteitä. Työkirja voisi sisältää esimerkiksi seuraavia teemoja: Hyvä ja toimiva vuorovaikutus, mitä se on ja millaisista asioista se koostuu. Tunne- ja vuorovaikutustaidot, Enneagrammi- persoonallisuustesti, erilaiset vuorovaikutustyyliä sekä omien sosiaalisten- ja vuorovaikutustaitojen arviointi. Kokemuksemme mukaan varhaiskasvattajat tietävät kyllä, että hyvä ja toimiva vuorovaikutus on tärkeää, mutta sitä harvoin arjen tiimellyksessä pysähdytään todella miettimään. Uskomme, että työkirja auttaisi varhaiskasvattajia ammatillisessa kehittämisessä ja toisi näin myös laatua varhaiskasvattajien arjen kohtaamisiin niin lasten kuin työyhteisön kesken.

10.1 Opinnäytetyöprosessin arviointi

Opinnäytetyöprosessimme on ollut pitkä ja ajoittain haastava. Huomasimme miten vaikeaa on yhdistää työelämä ja opinnot. Myös perhe-elämän tuomat haasteet ovat vaikeuttaneet opinnäytetyöprosessimme edistymistä. Yhteisen ajan löytäminen kirjoittamiseen ja ajatusten vaihtoon oli myös ajoittain haastavaa. Onneksi työstimme raporttia pääosin Google drivessa.

Opinnäytetyömme aikana koimme, että alkuperäisen suunnitelmamme mukainen kyselytutkimuksen lähettäminen tai teemahaastattelun tekeminen päiväkodeilla varhaiskasvatuksen henkilöstölle on haasteellista etenkin loppukeväästä ja alkusyksyllä. Syksyllä toimintakausi alkaa varhaiskasvatuksessa ja uudet lapset aloittavat päivähoiton. Heidän kanssaan käydään aloitus- ja varhaiskasvatuskeskustelut. Keväällä taas arvioidaan kulunutta kautta varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteisiin pääsyä ja Leops-keskusteluja esikouluikäisille. Varhaiskasvattajat on työllistetty erilaisin kirjallisin tehtävin, joten innokkuutta kyselyjen vastaamiseen ei juurikaan ole. Yleensä kyselyiden vastaamisprosentti jää alhaiseksi, tämä oli myös työelämän edustajiemme mielipide asiaan. Varhaiskasvattajien koulutuspäivillä toteutettu osallisuustyöpaja oli hyvä vaihtoehto, koska se tavoitti useamman henkilön osallistumaan ja vastaamaan kysymyksiin.

Koulutuspäivään osallistuminen oli meille erittäin arvokas oppimiskokemus kouluttajan roolissa. Koimme, että myös osallistumisemme koulutuspäivän avaukseen oli antoisa, koska Venninen luennoi osallisuudesta ja tämä oli hyvä alustus sekä meille, että varhaiskasvattajille ohjaamaamme osallisuus työpajaamme. Tulevina sosionomeina ja lastentarhanopettajina tulemme hyödyntämään opinnäytetyöstämme saatua tietoa varhaiskasvatustyössämme.

Opinnäytetyöprosessi on ollut meille antoisa ja opettavainen. Tietomäärämme osallisuudesta on kasvanut paljon. Olemme oppineet osallisuuden määritelmän moniulotteisuudesta, osallisuudesta käsitteenä ja erilaisista osallisuudenmalleista. Olemme ymmärtäneet osallisuuden ja laadukkaan vuorovaikutuksen merkityksen lapsen/ ihmisten elämään. Olemme oppineet tutkimuksen tekemisestä ja siihen vaadittavasta osaamisesta sekä työn rajaamisen tärkeydestä. Olemme myös oppineet itsestämme ja toisistamme. Olemme oppineet myös tiimityön vaikeudesta ja vaivattomuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tämä on varmasti kasvattanut meitä myös ammatillisesti. Olemme kiitollisia opiskelutovereiltamme ja perheiltämme saamasta tuesta ja kannustuksesta. Haluamme myös kiittää yhteistyökumppaniamme tuesta ja kärsivällisyydestä tätä prosessia kohtaan.

Lähteet

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. PS- kustannus. Jyväskylä.

Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 162. Helsinki: Stakes.

Bardy, M. 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.

Bronfenbrenner, U. Ekologisten järjestelmien teoria. Teoksessa: Vasta, R. (toim.) Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. 1997. Kuopio. Kustannusosakeyhtiö Puijo.

Eskel, P. & Marttila, M. 2013. Osallisuuden kokemus osana yhteisöllisyyttä. Teoksessa: Marjanen P., Marttila M., & Varsa M. (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. PS- kustannus.

Heikka, J., Hujala, E., Turja, L. 2009. Arvioinnista opiksi, havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Printel Oy. Vantaa

Hirsjärvi S. & Hurme H. 2010. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus. Helsinki.

Hujala, E., Puroila, A-M., Parrila, S., Nivala, V. 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Edufin. Hyvinkää.

Hännikäinen, M., Varhaiskasvatus pienten lasten päiväkotiryhmässä - Hoitoa, kasvatusta vai opetusta? Teoksessa: Karila, K., Lipponen, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. 2013. Tampere.

Jaakkola, K. Ensimmäiset vuodet luovat lapsen kehityksen perustan. Teoksessa: Helenius, A. & Korhonen R. (toim.) Pedagogiikan palikat - Johdatus varhaiskasvatukseen ja kehitykseen. 2008. Wsoy Oppimateriaalit Oy.

Jarasto, P & Sinervo, N. 1997. Elämää varten. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Helsinki. Gummerus.

Järvinen K. & Mikkola P. 2015. Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Pedatieto.

Kananen J. 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Juvenes Print.

Leinonen J. Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Heikka, J., Fonsèn, E., Elo, J., Leinonen, J. (toim.) Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa. 2014. Suomen Varhaiskasvatus ry. Tampere.

Lipponen, L., Kumpulainen, K. & Hilppö, J. 2013. Haluan, voin ja osaan: lasten toimijuuden rakentuminen päiväkodin arjessa. Teoksessa: Karila K. & Lipponen L. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Marttila M. & Varsa M. (toim.) Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. 2013. Jyväskylä. PS-kustannus.

Mikkola, P., Nivalainen, K. 2010. Tiimille hyvä päivä tänään. Työkirja varhaiskasvatuksen vuosisuunnitteluun ja arviointiin. Pedatieto Oy. Saarijärven Offset Oy.

Mäkitalo, A-R., Nevanen S., Ojala M., Tast S., Venninen, T., Vilpas, B., (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjesta II. 2011. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 25, 2011. Yliopistopaino. tarkista merkintä, mikä on luvun nimi

Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7. Helsinki: Multiprint.

Parrila S. & Fonsèn E. 2016. (toim.) Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus. Käsikirja käytännön työhön. PS- kustannus. Jyväskylä.

Ritmala, M., Ojanen, T., Sivén, T., Vihunen, R. & Vilén, M. 2008. Lapsen aika. Helsinki. WSOY pro Oy.

Niiranen P. 1999. Lasten vuorovaikutuksen havainnointi päiväkodissa. Teoksessa: Ruoppila, I., Hujala, E., Karila, K., Kinon, J., Niiranen, P., Ojala, M. 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Atena kustannus. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä.

Talentia. 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet.

Tiensuu, J. 2005. Ei ole sama kuka lastasi kasvattaa -Päiväkotikasvatuksen erityispiirteitä. Edufin. Mainiopaino. Vantaa.

Toikko, T., Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print Tampere.

Tossavainen, T. Esipuhe. Teoksessa: Mäkitalo, A-R., Nevanen S., Ojala M., Tast S., Venninen, T., Vilpas, B., (toim.) Löytöretkellä osallisuuteen. Kehittämistä ja tutkimista päiväkodin arjesta II. 2011. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 25, 2011. Yliopistopaino.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Turja, L., Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Hujala, E., Turja, L., (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja 2016. PS-Kustannus. Juva

Turja, L., Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Hujala, E., Turja, L., (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja 2011. PS-Kustannus. Juva

Venninen, T., Leinonen, J., Ojala, M. Parasta kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Työpaperi 2010:3. Tutkimusraportti VKK-Metron varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö.

Sähköiset lähteet

Akola, S. 2007. Lasten osallisuus päiväkodin toiminnassa Suomessa ja Saksassa. Varhaiskasvatustieteen pro-gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18213/URN_NBN_fi_jyu-2008161019.pdf?sequence=1

Gretchel, A. 2002. Lapset, nuoret, aikuiset toimijoina. Artikkeleita osallisuudesta. ISBN 952-213-054-0

Havainnointi ja pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa:
http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf

Francis Mark & Lorenzo Ray (2002) Seven realms of children`s participation. Journal of environmental psychology 22, 159-164. <https://humanecology.ucdavis.edu/sites/g/files/dgvnsk161/files/inline-files/sevenrealms.pdf>

Innokylä. Viitattu 5.3.2018. <https://www.innokyla.fi/web/malli2825539>

Isola A-M., Kaartinen H., Leemann L., Lääperi R., Schneider T., Valtari S. & Keto-Tokoi A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. THL:n työpaperi 33/2017. Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy. Helsinki.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Keravan kaupunki 2013; Keravan kaupunki 2014b.)
<https://www.kerava.fi/Documents/P%C3%A4%C3%A4t%C3%B6ksenteko%20ja%20hallinto/Lapsi-%20ja%20nuorisopoliittinen%20ohjelma%202020.pdf> (viitattu 26.3.2018)

Kumpulainen, K., Krokfors L., Lipponen L., Tissari V., Hilppö J., Rajala A. 2010. Oppimisen sillat. Kohti osallistavia oppimisympäristöjä. Yliopistopaino. Helsinki.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/15628/OppimisenSillat.pdf>

Nivala, E. & Ryyänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia.

<http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyyn%C3%A4nen2013.pdf>

Opetushallitus 2016. Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Puroila, A-M. 2002. Kohtaamisia päiväkotiarjessa. Kehysanalyttinen näkökulma varhaiskasvatustyöhön. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Oulun yliopisto.

<http://jultika.oulu.fi/files/isbn9514266501.pdf>

Pyökkimies, M. 2009. Lasten osallisuus suomalaisissa varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa. Pro-gradu. Jyväskylä.

Päivähoitolaki (1973). <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1973/19730036>

STAKES 2015. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Helsinki. Stakes

<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf> (viitattu 1.4.2018)

THL 2015. Terveiden ja hyvinvointi laitoksen nettisivut.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012.

http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. luettu 13.3.2018.

Valtioneuvoston periaatepäätös varhaiskasvatuksen valtakunnallisista linjauksista 2002.

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70095/kasvatus.pdf?sequence=1&isAllowed=y>(viitattu 5.3.2018)

Varhaiskasvatustilaki. 2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>

YK:n lapsen oikeuksien sopimus. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Julkaisemattomat lähteet

Asiakirja. Valtion erityisavustus esi- ja perusopetuksen toimintakulttuurin kehittämiseen vastaamaan tulevaisuuden vaatimuksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön päätös hankerahasta. 2015.

Keravan kaupungin hankesuunnitelma. Hakulomake Opetus- ja kulttuuriministeriölle. Valtion erityisavustus esi- ja perusopetuksen toimintakulttuurin kehittämiseen vastaamaan tulevaisuuden vaatimuksia. 2015.

Kuviot

Kuvio 1: Lasten osallisuuden kulmakivet aikuisen toiminnassa (Venninen ym.)	15
Kuvio 2: Shier 2001 Osallisuuden tasomalli (Venninen ym.).....	18
Kuvio 3: Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys (Opetushallitus 2016)	26
Kuvio 4: Opinnäytetyöprosessin kuvaus	30
Kuvio 5: Keravan varhaiskasvattajien osallisuustyöpajan palautekyselyn yhteenveto.	31
Kuvio 6: Kehitetty osallisuuden malli	45

Taulukot

Taulukko 1: Kasvattajan rooli ja osallisuutta tukevat toimintatavat arjessa	37
Taulukko 2: Lasten osallisuuden arvointilomake. (Parrila, Fonsèn 2016: Varhaiskasvatuksen pedagoginen johtajuus).....	51

Liitteet

Liite 1: Tutkimuslupa.....	64
Liite 2: Varhaiskasvattajien osallisuustyöpajan palautelomake	66
Liite 3: Varhaiskasvattajien osallisuustyöpajan learning- cafe kysymykset	67

Liite 1: Tutkimuslupa

KERAVAN KAUPUNKI Kasvatuksen ja opetuksen toimiala	PÄÄTÖSPÖYTÄKIRJA 17.6.2016	§ 46/2016
Toimialajohtaja, kasvatus ja opetus	☐ Pysyvästi säilytettävä ☒ Määräajan säilytettävä	Sivu 1(2)

TUTKIMUSLUVAN MYÖNTÄMINEN - TARJA HAAPSAARI JA JAANA SAMHOUD

Tutkimusluvanhakijat ovat mukana Keravan Osallisuus- hankkeessa ja tekevät tutkimusta nimeltä ”Osallisuudenmalli varhaiskasvatukseen, Keravan päiväkotien työntekijöiden näkemys alle kouluikäisten lasten osallisuudesta”. Opinnäytetyö (myöhemmin tutkimus) tukee osallisuusmallin syntymistä Keravan varhaiskasvatukseen. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää Keravan varhaiskasvattajien tämän hetken valmiudet lasten osallisuuden toteuttamiseen ja näin saadaan tietoon myös mahdollisia kehittämisen osa-alueita. Tutkimustehtävänä on selvittää Keravan päiväkotien työntekijöiden näkemys alle kouluikäisten lasten osallisuudesta. Tutkimuksessa selvitetään miten varhaiskasvattajat näkevät lasten osallisuuden, miten se toteutuu käytännössä? Lisäksi tutkijakolme ovat kiinnostuneita siitä, mikä on keravalaisien varhaiskasvattajien tiedon ja taidon taso osallisuudessa? Minkälaista koulutusta he mahdollisesti tarvitsisivat ja kaipaisivat? Mihin ja miten lapset voivat vaikuttaa päiväkodissa? Tätä tutkimuskysymystä tarkastellaan työntekijöiden näkökulmasta.

Tutkimus toteutetaan laadullisena tutkimuksena teemaryhmähaastatteluilta. Tutkijakolme lähestyvät kaikkia Keravan kaupungin päiväkotien johtajia sähköpostitse ja esittävät heille mahdollisuuden osallistua mukaan osallisuus-hankkeeseen sekä mahdollisuuden päästä vaikuttamaan osallisuusmallin syntymiseen. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Tutkimukseen pyritään saamaan mukaan vähintään viisi päiväkotia. Saatekirje ja kysymykset toimitetaan osallistujille ennen haastatteluja ja haastattelut. Tutkimuksessa käytetään aineistolähtöistä analyysimuotoa. Haastatteluiden luottamuksellisuus turvataan siten, että tutkimusaineistoa käsittelevät tutkijat allekirjoittavat vaitiolositoumuksen. Tutkimustuloksia käsitellään niin, että haastateltavien henkilöllisyyttä ei voida tunnistaa. Haastatteluaineistot tuhoetaan, kun tutkimus on valmis. Tutkimuksen arvioitu valmistumisaika on elokuussa 2016,

Kasvatus- ja opetustoimen johtosäännön 8 §:n kohdan 7 mukaan kasvatuksen ja opetuksen toimialajohtaja vastaa toimialan paikallisesta, seudullisesta, valtakunnallisesta ja kansainvälisestä yhteistyöstä.

Päätös

Päätän myöntää tutkimusluvan Tarja Haapsaarelle ja Jaana Samhoudille edellä kuvatun tutkimuksen toteuttamiseen. Tutkimusluvan ehtona on se, että asianosaiset suostuvat tutkimukseen osallistumiseen. Tutkimuksesta ei saa olla tunnistettavissa tai mainittuna yksittäisiä varhaiskasvatuksen vastualueen työntekijöitä. Tutkimus tulee toimittaa kasvatus- ja opetustoimeen sen valmistuttua.

KERAVAN KAUPUNKI
Kasvatuksen ja opetuksen toimiala

PÄÄTÖSPÖYTÄKIRJA
17.6.2016

§ 46/2016

Toimialajohtaja, kasvatus ja opetus

Pysyvästi säilytettävä
 Määräajan säilytettävä

Sivu
2(2)

Päätöksen
allekirjoitus

Tiina Larsson
Toimialajohtaja, kasvatus ja opetus

Pöytäkirja nähtävillä

Kasvatus- ja opetustoimi 18.8.2016

Tiedoksi

Tarja Haapsaari
Jaana Samhoud
Hannele Koskinen, vt. varhaiskasvatusjohtaja
Heli Söderqvist, varhaiskasvatuksen suunnittelija
Sari Lehto, vs. varhaiskasvatuksen suunnittelija
Keravan varhaiskasvatusyksiköt

Tiedoksianto
asianosaiselle

Tämä päätös on
 lähetetty tiedoksi kirjeellä lähetetty tiedoksi sähköisesti Päiväys ²⁰17/6 2016

Tiedoksiantaja

Antti-Pekka Röntynen, puh. 040 318 2033

Luovutettu asianosaiselle
Asianosaisen allekirjoitus

Oikaisuvaatimus-
ohjeet

Tästä päätöksestä ei saa tehdä oikaisuvaatimusta (Kuntalaki 91 § [-])

Oikaisuvaatimusviranomaisen
Kasvatus- ja opetuslautakunta
Kultasepänkatu 7
04250 Kerava

Päätökseen tyytymätön voi tehdä kirjallisen oikaisuvaatimuksen. Oikaisuvaatimuksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa (asianosainen) sekä kunnan jäsen.

Oikaisuvaatimus on tehtävä 14 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivää ei oteta huomioon määräaikaa laskettaessa. Kunnan jäsenen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, kun pöytäkirja on asetettu yleisesti nähtäväksi. Asianosaisen katsotaan saaneen päätöksestä tiedon, jollei muuta näytetä, seitsemän päivän kuluttua pöytäkirjaotteen lähettämisestä tai erilliseen tiedoksisaantitodistukseen merkittynä aikana. Käytettäessä tavallista sähköistä tiedoksiantoa katsotaan asianosaisen saaneen tiedon päätöksestä kolmantena päivänä viestin lähettämisestä, jollei muuta näytetä.

Oikaisuvaatimuksesta on käytävä ilmi vaatimus perusteineen ja se on tekijän allekirjoitettava. Oikaisuvaatimusasiakirjat on toimitettava oikaisuvaatimusviranomaiselle ennen oikaisuvaatimusajan päättymistä viraston aukioloajan päättymiseen mennessä.

Liite 2: Varhaiskasvattajien osallisuustyöpajan palautelomake

OSALLISUUSPAJAN PALAUTELOMAKE

Tietoja kerätään Laurean ammattikorkeakoulu opiskelijoiden Jaana Samhoudin ja Tarja Haapsaaren opinnäytetyön kehittämisprojektin aineiston keruuseen, analyysiin ja raportointiin.

Mitä vastaajaryhmää edustat?

- a) Päiväkoti
- b) Perhepäivähoito
- c) Ryhmäperhepäivähoito
- d) Joku muu _____

1 = täysin eri mieltä, 2 = osittain eri mieltä, 3 = ei samaa eikä eri mieltä, 4 = osittain samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä

	1	2	3	4	5
1. Olen tyytyväinen osallisuuspajan kokonaisuuteen	☐	☐	☐	☐	☐
2. Osallisuuspaja oli mielenkiintoinen	☐	☐	☐	☐	☐
3. Osallisuuspaja oli hyödyllinen	☐	☐	☐	☐	☐
4. Powerpoint esitystapa oli selkeä	☐	☐	☐	☐	☐
5. Learning cafe- menetelmä oli toimiva	☐	☐	☐	☐	☐
6. Sain uutta tietoa osallisuudesta	☐	☐	☐	☐	☐
7. Uskon, että minulle on hyötyä tulevasta osallisuuden mallista	☐	☐	☐	☐	☐

Kehut ja kehittämissuhteet (sisältö, selkeys, ohjaustyö jne.)

Kiitos palautteestasi! ☺

Liite 3: Varhaiskasvattajien osallisuustyöpajan learning- cafe kysymykset

LEARNING-CAFE KYSYMYKSET

1.KASVATTAJA LUO OLOSUhteET JA ILMAPIIRIN OSALLISUUDELLE MYÖNTEISEKSI.

Pohtikaa asiaa arjen käytännöissä.

Mitkä tekijät mahdollistavat myönteisen ilmapiiriin osallisuudelle?

Mitkä ovat reunaehdot osallisuudelle?

Millaiset tekijät/ asiat edistävät tai estävät osallisuuden?

Millaiset asiat vaikuttavat olosuhteisiin?

2.KASVATTAJAN KYKY HYÖDYNTÄÄ LAPSILTA SAATAVAA TIETOA POHJAKSI YHTEISELLE TOIMINNALLE.

Miten hyödynnät lapsilta saatua tietoa yhteisen toiminnan hyväksi?

Millaisia keinoja käytätte, jotta lapset voivat olla mukana jokaisessa prosessin (suunnittelu, toteutus, arviointi, dokumentointi) vaiheessa?

3.KASVATTAJAN TAITO KEHITTÄÄ OSALLISUUTTA TUKEVIA TOIMINTATAPOJA OMASSA TYÖSSÄÄN.

Millaisia toimintatapoja käytät omassa työssäsi jotka tukevat osallisuutta?

Miten voidaan tukea kunkin lapsen yksilöllistä kokemusta ja tunnetta omasta osallisuudestaan?

Miten osallistat lapsia perushoitotilanteissa?

Millaiset asiat/ menetelmät kasvattajalla tulee olla hallussaan, jotta uusien toimintatapojen kehittäminen on mahdollista?

4.KASVATTAJAN ROOLI JA ASENNE.

Millainen kasvattaja on hyvä osallistamaan lasta?

Millaisen tulisi olla kasvattajan osallistava näkemys?

Millainen näkemys kasvattajalla tulisi olla lapsesta toimijana?

Miten työskennellä niin, että lapsen kuuleminen on mahdollista?

Miten työskennellä niin, että tuetaan lasta ilmaisemaan itseään ja näkemyksiään?

Miten osallistaa lapset päätöksentekoon?

Millaisilla toimintatavoilla voi jakaa valtaa ja vastuuta lasten ja aikuisten kesken?